

Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуулаа!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной
декабрийн 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

1996
ОКТАБРИЙН
26
Намарай адаг шара
нухой
нарын 15
СУББОТО
гарагай 7
№206 (19546)
Газетын сэн
хэлсээтэ.

Углөөдэр - Автомобильно-транспортын
хүдэлмэрилэгшэдэй үдэр

Мүнөөдэрэй
шухала
асуудал

УРИХЭДЭ БЭЛЭН, СУГЛУУЛХАДА БЭРХЭ

1
Хуушан СССР-эйшье байхада, хүн зоноо зөөхэ талаар автомобильно транспорт гарза ехэтэй байхан юм. Ашаа шэрэлгэ олзотой хадань тэрэнэйнгээ олзоор пассажирска транспортын гарзынь бүтэдэг байгаа.

Мүнөө юумэн тад һөөргөө хубилшоо. Фабрика, заводуудай, томо-томо предпритинуудай зогсоогдожо, өөһэдынгөө продукция үйлэдбэрлэхээ болишоодо, ашаанай автомобильнуудай зөөхэ юумэнэй хомордоһон дээрһээ ашаанай машинуудай 70 процентнь ажалгүй, хадагаламжада байна.

Гэбшье тэдэ автомашинуудые худалдажа, ашаанай автопаркые хороожо болохогүй. Стратегическэ удхатай гүрэнэймнай нөөсэ гэшнэ.

Юуб гэхэдэ, нэгэ агуу гүрэн байхан аад, таража дүтын хари гүрэнүүд боложо таһаршадахань, харилсаануудынь баһал таһа сабууландал таһаржа, Россин олохон предпритинууд бэрхшээлтэй байдалда орожо, продукция үйлэдбэрлэгшэ бага болошоо гэшнэ лэн. Тээд мүнөө арга хургааа оложо, шэнэ харилсаануудые байгуулжа, продукция үйлэдбэрлэгшээ олонхи предпритинууд үргэдхэжэ байна гэшнэ. Эндэл манай нөөһөн, хадагалан автомашинууд "ноһон нүхэрэй, зоһон зоной" гэнһэндэл, дахинаа дүүрэн хэмжээгээр хэрэглэгдэхэ болохо гэжэ найдагдана.

"Зөөри урихэдэ бэлэн, суглуулхада бэрхэ" гэжэ үндэһэн арадаймнай үгэ байдаг. Байхан юумые өөһэдынгөө гараар үгы болгожорхёод, хэрэгтэй болоходонь, бэдэржэ ябаһанһаа хэзээшье дээрэ ааб даа.

Хотынгоо автобусууд дээрэ тогтон хэлэхэдэ, энэ халбарн хэдынэйшье сагта гаргашаа өөрөө бүтэжэ байгаагүйн мэдээжэ. Гэхэтэй хамта гансашье манай республика бэшэ, бүхы Россин Федераци дотор мүнгэн хангай талаар хүшэр, хүндэ байдалда оронхой байхада, энэ халбарин үри шэринь үдэр бүхэндэ ургана.

1994 оной хоёрдохи хахадта 7356,8 миллион түхэриг, 1995 ондо 25383,3 миллион түхэриг, тийхэдэ энэ жэлэй түрүүшын хахадта 33008 миллион түхэригэй гарада хотымнай автобусой транспортын эмхи ороо.

Гарзын 35 процентые нэмэлтэ түлбэрээр харюулагданхай, гэбшье, мүнгэ ханганай талаар байдалынь муудахаһаа уламжалан, автотранспортна предпритинуудай гаргашань улам ургана. Пассажирнуудай түлбэринээ түлэхгүйн хажуугаар засагай зургаанай өөһэдын хүтэлбэрийн эмхинүүд бюджетэй нэмэлтэ түлбэри саг үргэлжэ хаһадаг боложо, түлишэ, запас хэрэгсэлнүүдые худалдажа абаха аргань улам мухардана. Ябажа байгаа машинуудыншье хуушаржал, эбдэржэл байгаа юм бээ.

Республикымнай хото болон хүдоо тосхонуудые хангадаг автобусуудай 50 процентһээ олонийншье ябаха хэмнээ үлүү хүдэлэнхэй гэжэ мүнөө үедэ тоологдоно.

Иймэ байдалые харада абажа, Буряад Республикын Правительство транспортна хэрэгсэлнүүдэй татабарие түлэжэ, гансал автобусуудые худалдан абагада гаргашалха гэнһэн шийдхэбэри 1994 оной октябрь нарада абаһан юм. Тийһэнэй ашаар 1995 ондо 12 автобус, энэ жэлэй 9 нарын туршада 18 автобус абтаһан байна.

Транспортна хэрэгсэлнүүдэй татабаряар сугларһан бүхы мүнгэ хэрэглээ бол, 40-өөд автобус абтаха аргатай байгаа. Гэхэтэй хамта республика доторнай хаанашье мүнгэнэй дутагалан ушарһаа Финансын министерство

2
энэ шийдхэбэри дүүрэнээр бэелүүлжэ шаданагүй, харин тэрэ мүнгөөр энэ тэрэ "нүхэ бүтүүлнэ" ха.

Бодомжогүй хуулинуудай гаргагданһаа, байдалаймнай муугаар эмхидхэгдэнһээ эдэ бүгэдэ болоно гэбэл, ехэ алдуу болохогүй. Бүгэдын хэрэглэмжэдэ олон автобус харгыда гаргаха бүрээ автопарк улам ехэ гарзада ороно. Юуб гэхэдэ, 40-өөд янзын хүнгэлэлтэнүүд зарим пассажирнуудта олгогдонхой, жэшээлхэдэ, прокуратурын, милицийн, налоговой инспекцийн, полицийн хүдэлмэрилэгшэдэй эгээл ехэ хэмжээнэй салин абадагышье һаань, автобусто миинтээр тэдэниие шэрэхээр уялгалагданхай. Гэбшье тэрэнэйнь түлөө өөһэдын хүтэлбэрийн захиргаануудай зүгһөө нэмэлтэ түлбэри хүсэдоор хэгдэнгүй бшуу.

Нүгөө талаһаа харахада, "Маршрут-сервис" гэхэшэлэн хубин гэхэ гү, олзын хэрэг эрхилэгшэдэй 140-өөд автобус хотымнай зоние зоонэ гэшнэ. Гэхэтэй хамта билет худалдааг бэшэ хадань, олоһон мүнгэниинь өөһэдтэнэ лэ "шэнгэнэ". Ороһон олзын харагдаагүй хада городой бюджетэ мүнгэ тэдэнэр оруулнагүй. Бюджетэ мүнгэнэй орохогүй хада хаанаһаа нэмэлтэ түлбэри манда үгтэлтэйб?

Иймэ эрхэ байдалда жэл ерэхэ бүхэндэ дээрһээ үгтэхэ нэмэлтэ түлбэрийн хэмжээн бага болоно, автомашина, хэрэгсэлнүүд элэжэ, муудана. Гүрэнэй талаһаа найжаруулха аргашье даб дээрэ харагданагүй.

Пассажирска 1-дэхи автопаркын гурбанай нэгэ хуби автобусуудыншье хотын үгытэй, ядуу зоной хэрэглэмжэдэ үлөөгөөд, бэшыень коллективтэнэ үмэсүүлжэрхёо һаа, хүл дээрээ гаража болохо лэн. Даб дээрэ энэ минии һанамжа.

Россин гүрэндэ автомобильно транспорт эмхидхэгдэнһээр 100 жэлэй ойн баяр байгша ондо тэмдэглэгдэхэ. Энэ ушараар халбаринһаа бүхы хүдэлмэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдые амаршалнаб.

Е. МАНЖУЕВА,

Буряад Республикын Промышленностиин, транспорт болон элшэ хүсэней министерствын ахмад мэргэжэлтэ.

ЭНЭ ДУГААРТАМНАЙ:

- Бодомжотойгоор хүдэлхэнэй үрэ ехэ - 2-гохи нюурта.
- "Үнэн" сониной 75 жэлэй ойдо. Түүхымнай хуугаһанууг - 3-гохи нюурта.
- Ажабайдал, буян, нүгэл, үйлын үри тухай - 4-гэху нюурта.
- Зали ехэтэй залуу үетэндэ зориулагдһан "Үүрэй солбон" - 6-7-гохи нюурнуугта.

ШАПОВАЛОВ ТУШААЛ҂АА БУУЛГАГДАБА

Улаан-Үдын городской Советэй сессии депутат Б. Ц. Дымбрылов нээжэ, Улаан-Үдэ хотын мэр В. А. Шаповаловые тушаалһаань буулгаха тухай асуудал хаража үзэхэмнай, городской Советэй хаамал заседани үнгэргэхэ тухай шийдхэбэри абаабди гэжэ олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдтэ мэдээсэбэ. Тэрэнэй нүүлээр городской Советэй депутат Эржена Будаева "октябрийн 23 ба 24-нэй үдэрнүүдтэ үдэшын 10 сагһаа 12 саг хүрэтэр депутатууд Михалёвой, Сычевой, Мархаевагай гэртэ довтолжо, сонхын шэлнүүдые буга сохиһон байна. Тэрэнһээ урид хулиганууд хэдэ дахин гэртэнэ хонходожо, мүн лэ зананан юм. Ушар тиймэһээ городской Советэй депутатуудые хамгаалха талаар хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй гэжэ хуули сахилгын зургаануудта хандаба.

Удаань В. А. Шаповалов городской Советэй депутатуудые мүшхэхээ болихо тухай тэдэ хүнүүдые уряалхыень олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдтэ хандаба. Тэрэнэй нүүлээр юунэй түлөө гэмнэгдэжэ байһанаа хуряангыгаар хэлэжэ үгөө.

В. А. Шаповаловые тушаалһаань буулгаха тухай шийдхэбэри сесси баталан абаа. Тус шийдхэбэриие хуулига бэшэ гэжэ тоолоноб гээд тэрэ мэдээсэбэ.

Городской Советэй сесси удаадахи шийдхэбэри заседани дээрэ баталан абаа:

- ноусаар дуугаа үгэлгын дүнгүүдээр В. А. Шаповаловые мэрэй тушаалһаа буулгаха;
- мэр Шаповаловай хуулига бэшээр абаһан шийдхэбэринүүдые боллоулха тухай Буряад Республикын Конституционно сүүдтэ, Верховно сүүдтэ хандаха;
- мэрэй уялгануудые дүүргэхыень Улаан-Үдэ хотын мэрэй нэгдэхэи орлогшо А. Г. Прейзнергэ даалгаха;
- Буряад Республикын Арадай Хуралда хандажа, сессии шийдхэбэриие баталхыень, Улаан-Үдэ хотын өөһэдын хүтэлбэрийн толгойлогшыне хунгаха асуудалаар гү, али даб дээрэ мэрэй уялгануудые дүүргэжэ байха асуудалаар шийдхэбэри абахыень дурадхаха.

Ерэхэ долоон хоногой гарагай 2-то В. А. Шаповалов Улаан-Үдын олонийтын түлөөлэгшэдтэй уулзахаб гэжэ мэдээсэбэ.

М. СТЕПАНОВА.

ДОБО-ЁНХОРОЙХИД УБЬЭТЭЙ

Урдань Эрхирэгэй Тэдэнэр хабартаа совхозой байхада, Добо-Ёнхорто тусгаар отдели уһалжа, ногооной үндэр байһан юм. Мүнөө эндэ ургаса хуряагаа. Мүнөө таряашадай 10 гаран үедэ айл бүхэнэй газар 2-3 хүри жэрылдэнхэй, ажахы ажаллана. Эдэ ажахынууд ажами-дархын тула ехэтэ оролдоно гээд тэмдэглэмээр.

Тэдэнэр хабартаа сабшалангаа найнаар уһалжа, ногооной үндэр ургаса хуряагаа. Мүнөө үедэ айл бүхэнэй газар 2-3 хүри жэрылдэнхэй, үбэлэй ута нюргые ядамаггүй дабажа гараха арга боломжотой.

В. БАТОРОВ.

тайнь хэндэшье мэдээжэ. Тиймэһээ үдэр бүри бээе шалгуулдаг юм.

Автобусой жолоошод эртэ үглөөгүүр хотынгоо зониие хэрэгтэй газартань хожомдуулангуй хүргэхые оролдоно, мүн үглөөнэй үймөөн соо олон пассажирнуудые зөөжэ үрдэе наа, өөртөө найн олзо оруулжа шадаха ха юм.

- 1995 онһоо эхилжэ, коммерческэ автобусууд хотынгоо зониие зөөжэ эхилхэдээ, пассажирска автотранспортна предприятинуудтай (ПАТП-1,

болоһон юм, - гэжэ бүлгэмэй түрүүлэгшэ Анатолий Иванович Дмитриев хөөрэнэ.

Жолоошод нэгэдэжэ, ямар асуудалнуудые шийдхэдэг болоноб гэжэ түрүүлэгшэһээ һонирхоходомни, иимэ харюу үгэбэ:

- Нэн түрүүн налог татабарийн түлбэри доошолуулжа шадаабди. Жолоошоднай патентын, лицензин, налог татабарийн асуудалнуудые тобшоор мэдэдэггүй юм. Тиймэһээ тус асуудал хамнажа зүбшэнэбди. Гол түлэб хүсээ нэгэдхэжэ, хамта хүдэлхэ гэхэн зорилго табигдадаг.

Үглөөдэр - Автомобильна транспортын хүдэлмэрилэгшэдэй үдэр

ОЛЗОТОЙГООР ХҮДЭЛХЭ АРГАТАЙ

Үглөөгүүр эртэ Куйбышевай гудамжада оршодог "Маршрут-сервис" гэхэн олзын хэрэг эрхилдэг жолоошодой бүлгэмэй офис хүрээ ерэхэдэмни, газаагуур үймэһэн зон ээлжээгээр гартэ ороно. Тэрэ гэрһээ гараһан зон автобус тээшэ ехэ яаралтайгаар гэшхэлнэд. Ямар хэрэгээр эдэ тишээ ороно гээшэб гэжэ һонирхоһомни, Мария Александровна Туголукова жолоошодой бэеын элүүрие шалгажа, автобус жолоодохо зүбшөөл үгэжэ байгаа. Автобус жолоодогшын хүдэлмэрийн харюусалга-

ГАПП) ехэ "мүрүсэжэ" эхилээ һэн.

Ондоогоор хэлэбэл, автотранспортна предприятин автобусуудай зөөхэ пассажирнууд үсөөржэ, тэдэнэртэ мүнгэн багаар ородог болоо. Ушар тиймэһээ коммерческэ автобусуудые үсөөрүүлхэ зорилготойгоор ехэ налог татабари гэдэнэртэ ашагдаа һэн. Тиэхэдэнь коммерческэ автобустой эмхинүүд, үмсыншые жолоошод олзын хэрэг эрхилхэ эрхээ хамгаалхын тула 1995 оной сентярь һарада нэгэдэжэ, "Маршрут-сервис" гэжэ бүлгэм байгуулха баатай

Жэшээнь, запас хэрэгсэлнүүдээр гү, али заабаряар бэе бээдээ туһалнабди. Хэн ямар маршрудаар ябахаб гэжэ хубаанабди.

- Танай бүлгэм хэды гэшүүдһээ бүридэнэб? Хайшан гээд танай бүлгэмэй гэшүүн болохоб?

- Мүнөө дээрээ манда 80 томо автобусууд, 64 микроавтобусууд тоологдоно. Автобустой наа, ямаршые хүн манай бүлгэмэй гэшүүн болохо эрхэтэй юм, - гэжэ Анатолий Иванович Дмитриев харюусаад, намтай үгэ андалдаха сүлөөгүй байһаңца мэдүүлжэ, ябаха тээшээ яараа һэн. Тиин Автомобилистын һайндэрөөр би Анатолий Иванович Дмитриевые амаршалжа, манай хөөрэлдөөн дүүрээ бэлэй.

Б. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Жолоошон А. Г. Гуляев; врач Мария Александровна Туголукова жолоошон А. В. Данилиниие шалгана.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Октябрийн 30 - Политическэ харшалга хамалганһаа хохидогшодой дурасхаалай үдэр

НЭРЭ ХҮНДЭНЬ БУСААГДАНА

"Политическэ хамалга харшалгаһаа хохидогшодые сагааруулха тухай" Россин Федерациин Хуулиин абтаһаар 5 жэл үнгэрбэ. Политическэ шалтагаанаар харшалагдаһан хүнүүдые сагааруулга хадаа 1930-1940 онуудта хардалга гүрдэлгэдэ орожо хосорогшодой нэрэ хүндыень бусааха гэхэн гүрэнэй уялга мүн болоно.

Дээрэ дурдагдаһан Хуулиие дүүргэлтэдэ Буряад Республикын прокуратура ёһотой анхарал хандуулдаг. Энэ 5 жэлэй туршада прокуратура 9 мянган шахуу хүниие сагааруулаа. Нүүлэй үедэ сагааруулагдаһан эрхэтэдэй хэдэн жэшээ дурдаг.

Григорий Ефимович Амосов 1883 ондо Түнхэнэй аймагта түрэнэн юм. 1935-36 онуудта "Заря" колхоздо хүдэлхэ үедөө колхозууд болон Совет засагые хөөрэлдөөндэ шүүмжэлдэг, мүн 1940 ондо, баһал хөөрэлдөөндэй үедэ, шүүмжэлэн хэлээ юм ха: "Совет засаг таряашанай арга мяхыень хуулана, бүхы юумыень буляжа абанхай, магазинуудта хоһон". Иигэжэ хэлэһэнэйгээ түлөө Амосов 1941 оной февраль соо баригдажа тушаагдаад, Россин УК-гай 58-10 статьягай 1-дэхи хубийн үндэһөөр Совет засагта харша номнол, хараа бодол дэлгэрүүлһэнэй түлөө аяар 10 жэлээр эрхээ хаһагдаба. Мүнөө үедэ Г. Е. Амосовой хэрэг дүүрэн сагааруулагдаа.

1996 оной октябрь соо Баргажанай аймагтай Шитхан нууриной эрхэтэд байһан Никандр Иванович Шаврин (1884 ондо түрэнэн), мүн Яков Григорьевич Козырев (1881 ондо түрэнэн) сагааруулагдаа һэн. 1918 онһоо земствэнүүдые дэмжэдэг, һайшаадаг байһанайнгаа түлөө, мүн хамтын ажыхинуудые шүүмжэлдэг байгаа гэжэ гэмнэгдээд, ОГПУ-гай тусхай гурбанай тогтоолоор УК-гай 58-70 статьягай үндэһөөр Н. И. Шаврин 5 жэлээр, харин Я. Г. Козырев 3 жэлээр условно эрхээ хаһагдаа юм.

Политическэ шалтагаанаар гэмнэгдэгшэдэй хэрэг бүхэниие ехэл наринаар хаража, шэнжэлжэ үзэдэгбди. Зарим ушарта НКВД-гэй хүдэлмэрилэгшэд дээгүүр тушаалтай болохын, гүрэн түрын үндэр шагналнуудта хүртэхын тула юрын уголовно хэрэгүүдые политическэ болгон дэбэргэдэг байгаа бшуу.

Жэшээлбэл, 1937 оной ноябрь соо НКВД-гэй гурбанай шийдхэбэрээр УК-гай 58-8 статьягай үндэһөөр Спиридонов толгойн саазада хүртэнэн байна. Совет засагай түлөөлэгшэдэ эсэргүү террористическэ үйлэ хэрэг бэлүүлээ гээд гэмнэгдэнэн юм. Үнэн дээрээ гэхэдэ, колхозой гэшүүн, стахановка Н. гэгшые Үдэ гол дээгүүр паромоор гаргаһанай түлөө түлбэри эрихэдэнь, тэрэнэй түлэхэгүйдэ, сохиһон байна. Юрын лэ хулиган аашые террористическэ үйлэ хэрэг гэжэ дэбэргэнэһиний эли. Тиймэһээ прокуратура Буряад Республикын Верховно сүүдтэ буруушаалга бариһан байна.

Сагааруулгын хэрэгһээ гадуур республикын прокуратура харшалга хамалганда орогшодой, мүн тэдэнэй гэр бүлынхидэй социальн-политическэ болон граждан эрхэ сүлөөнүүдые тэхэрюулэн бусааха талаар горитой ажал ябуулдаг. Эдэнэр хадаа мүнөө үедэ наһатай болоһон, социальна талаһаа хамгаалагдаагүй зон гээшэ.

Прокуратурын мэдэрһээр 3 мянган үлүүтэй хүн политическэ хамалга харшалгаһаа хохидоһон гэжэ элирүүлэгдээ. Үхибүүн наһандаа түрэлхидтэйгөө хамта хаалтада, сүлэлгэдэ, сүлэлгын тусхай газарта байһан хүнүүд прокуратурада хандадаг. Тэдэнэр мүн лэ хохидогшодой тоодо оруулагдаад, нэрэнь сагааруулагдадаг юм.

Л. ЕЛЬЧИНА

Буряад Республикын прокуратурын таһагай начальнигай уялануудые дүүргэгшэ.

Малай үбэлжэлгэдэ хэр бэлдэнэб?

БИДЭШЬЕ МИИН ЁУУНАГУЙБДИ

Һүүлэй жэлнүүдтэ хаа хаанагүй мал ажалай хүндэ ямба нилээд бууража, энэ һалбаримнай бага-багаар хойшоо гаражал байна гээшэ ааб даа. Мүнөө хүдөөгэй олонхи ажыхинуудта ороһо таряа һайн дүнгүүдыеһые туйладаг. Хэды тийгэбэшье, колхозой правлени, түрүүлэгшэ Николай Доржиевич Доржиев, мүн бүхы мэргэжэлтэднай мал ажалаа мартанагүй.

Энэ жэлдэшье элбэг баян ургаса хуряалгын эршэтэ халуун хүдэлмэрийн бусалжа байхада, тэжээл бэлэдхэлгын бригадануудта, малшад, һаалишад, хоншоодго баһал ханаа амар нууха арга байгаагүй. Ажыхимнай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд малай зунай бэлшээрине һайнаар үнгэрэхэ, үбһэ, сенаж горитой нөөсэхэ,

Манай Гэгээтэйн Лениней нэрэмжэтэ колхоз Һүүлэй жэлнүүдтэ ороһо таряа элбэг ургуулжа абаха, илангаяа таряаланайнгаа үржэл дээшэлүүлхэ талаар ехэ ажал ябуулаа. Энэ һалбаридаа бараг һайн дүнгүүдыеһые туйладаг. Хэды тийгэбэшье, колхозой правлени, түрүүлэгшэ Николай Доржиевич Доржиев, мүн бүхы мэргэжэлтэднай мал ажалаа мартанагүй.

Энэ жэлдэшье элбэг баян ургаса хуряалгын эршэтэ халуун хүдэлмэрийн бусалжа байхада, тэжээл бэлэдхэлгын бригадануудта, малшад, һаалишад, хоншоодго баһал ханаа амар нууха арга байгаагүй. Ажыхимнай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд малай зунай бэлшээрине һайнаар үнгэрэхэ, үбһэ, сенаж горитой нөөсэхэ,

үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ асуудалнуудта анхаралаа һуладаагүй.

Тийгэжэ колхозой мал ажалай хүдэлмэрийн халуун хаһада баһал миин нуугаагүйбди. Энэ жэлдэ ажыхыда үбэлжэлгын үедэ адууна малда эдюулхэ 15 мянган центнер үбһэн, 6500 тонно гол түлэб доңигтой сенаж нөөсөлгдөө. Таряа талханай зүйлшые малда горитой таһалагдаха аргатай болонхой.

Манай нэгэдэхэ фермдэ һаалини 120 үнэн, үшөө 200 гаран тугал, буруу, хашарагууд харууһалагдаа. Мүн үнээд болохо эмэ гунжадые бин. Үнгэрэгшэ зунай бэлшээрини ханые яһала бараг дабажа гараабди. Һүншые муу бэлшэ наагдаа. Эндэ үннэй һаалишан Гарма-Ханда Санжиева, залуу һаалишан Галина Жацова, мал адуулагша Эдуард Цыренов,

гэгшэд оролдосото ажалаараа нүхэдтөө жэшээ харуулан ябадаг зон.

Мүнөө үедэ малнай таряалангай һуурида адуулагдаа. Тэндэ эдихэ юумэн яһала бин. Хэды тийгэбэшье һааны, хүйтэн боложо эхилэһээринь һаамхай үнээдтэ сенаж, зелёнко бага-сага эдюулжэ захиһамнай. Саашадаа үбэлжэлгын түлэгтөө ороходонь, һаалини малда үбһэ, һолоомо, сенаж, үйрүүлһэн талха ороһоной зүйл гол түлэб хуурайгаар хүсэд рационээр эдюулхэ аабзабди даа. Тэрэ үедэ үнээд түржэ эхилхэ, һүншые горитой нэмэхэ бээ гэжэ пайданабди. Мүнөө үедэ һаамхай үнэн бүриһөө үдэрэй 5,5 - 6 килограмм һуи һаагдаа.

Фермын малай байра соо зайн галай элшэ хүсоор хүдэлгэдэг онцһон түхээрэлгэнүүд тиймэшье олон бэшэ юм. Мүнөө сагта тэдэмнай айхабтар үнэтэй, таргана ехэтэй болонхой бшуу. Тиймэһээ үнээдэй, бусад үхэрнүүдэй нэбхэ шабаһаһа гараар эсбэрлэдэг, трактораар

гаргадабди. Тэжээлшые баба гараар зоогдэдэг. Гансал үнээ машинаар һаагдаа.

Байрануудаа, хуһамаг хорёонуудаа днилэһиниень заһабарилаабди. Дулаалагдаха байранууд баһал гол түлэб үбһэд бэлэн болгодоо гэхэдэ болоно.

Салин түлбэрийн багатай "амиды" мүнгэнэй гарта орохонь хоморшогшые һааны, һаалишад, малшад ажалаа орхөөгүй, арга шадалаараа оролдожо хүдэлнэ. Колхознай ороһо таряа элбэгээр ургуулаа хадаа хүдэлжэ байһан хүнүүдтэ талха, хилээмээр, үмсын малаашые эдихэ юумээр таһаладуулаһагүй.

Юрдаоол, байдалай хүнгэн бэлшэшые һааны, булга ухаагаараа ойлгожо, тэсбэритэй хүдэлхэ, бараг һайн үбэлжэхэ аабзабди гэжэ һанагдаа.

Н. НАМСАРАЕВ.

колхозой һу һаалини нэгэдэхэ фермые даагша.

Зэдэн аймаг.

ТҮҮХЫМНАЙ ХУУДАНАУД

“Буряад үнэнэй” 75 жэлэй ойдо

1930 ОН. ЯНВАРИЙН 5.

зорилгоуудыг гүйсэдхэх хэрэгнээ үгээхүү хүлэншэн арадыг тусхайлан эмхидхэх хүдэлмэриг эршэмтэй ябуулал үгидэ бүтээгдэж эсэ шадагдамой. Нюдарган баянуудтай тэмсэхэ ябадалай хурсадажа бүхы үе дор шударга хүлэншэн үгээхүүнэрэй улас түрын зорилгыг бэхижүүлжэ, хүлэншэн үгээхүүнэрэй бүлэгүүдыг найжаруулан байгуулаха ябадалыг илангаяа шухала хэрэгтэй бэлэй. Намын түб хорёонийн иматга эб хамта (бо) нам ба комсомолшууд дор тон харша этэгээд хүдөө нотагта үгээхүү хүлэншэн арадыг тусхайлан эмхидхэхэ хэмээгсэн намын гол зорилгыг харнуулаха балартуулаха буй хэмээн тухалмуй...

Намын эмхинүүдын үгээхүүнэрэй бүлэг ба хамтын суглаанаар дамжуулан, хүлэншэн үгээхүү арадыг үргэнээр эрхэбэнэ хабаадуулахын тухай зохихо хэмжээнүүдыг абаха ба уул үгээхүүнэрэй бүлэгүүдыг үнэхөөрөө хүлэншэн үгээхүүнэрэй бүлэг болгохо ёстой...

бо - большевигүүдэй.

НҮХЭР СТАЛИН ТҮРЭНӨӨР ТАБИН ЖЭЛ БОЛОБО

Нүхэр Сталинай намтарыг ярихадаа, манай большевик намын түүхтэй барисалдуулан үгэлхэ юм. Тэрэнэй намтар болбол Орос уласай хүдэлмэришэнэй хубисхалта

ябадалтай тон ойро холбоотой болоод, энэ ябадалыг хубисхалай урда нюуса хүдэлмэригөө эхилэн, хубисхалай хойно эдүүгээ хүртээр большевик намтай хабсаран, тэрэнэй түүхэдэ оролсоһон юм.

Нүхэр Сталин болбол нүхэр Лениней тон ойрын нүхэрын боломой. Намын нюуса ба буса хүдэлмэридэ байха зуураа Лениней захиан захяа бүтэдыг тон үнэн мүрөөр хүтэлбэрлэн гүйсэдхэн хүмүүн Сталингаа бэшэ байхагүй болоод, зүгөөр би энэ удаа ярихадаа, хубисхалай урда гэбэшье, тэрэнэй нюуса хүдэлмэридэ ябаханиие шэнжэлэн үзэхэдэ, Марксай зааһан хубисхалыг хүтэлхэ аргын онол дүршэл ехэ баймой...

Ударидагна нүхэр энээнхээ хойно олон жэлдэ хүдэлмэришэн ба ажалшан арадай хэрэгтэ ябахань болтогой.

М. КАЛИНИН.

ЗУБЛЭЛТЭ УЛАСНАА ТОМИЛОГДОНОН ЭРХИЛЭГШЭ ХАРБИЦА БУУБА

ТОКИО. Зублэлтэ уласнаа Хитад уластай хоорондын хэлэлсэ ябуулаха түлоолгын Шимковский Зублэлтэ уласай бусад түлоолгынээр ба Хитадай түлоолгын Чайтай хамта Харбинда бууба. Түмэр замтай тогтодог станца дээрэ Зублэлтэ уласай 3 мянган эрхэгтэ угажа, баярыг хүртэбэ. Илангаяа Дорно түмэр замтай шэнэ тушаалтадыг Зублэлтэ уласнаадахин номолжо ябууланда туйлай баяртай болобо.

Шимковский ба түмэр замыг эрхилхэ шэнэ эрхилэгшээрнээ Чайтай хамта Жин Суя Лянтай уулзахын тула Мүгдэн ошобо.

АНГЛИ УЛАСАЙ КОЛОНИЙН БАЙДАЛНАА

Англи уласай колони болохо (баруун Африкадахи) үмэнэ Нигери хэмээхэ газарай уул арад эсэргүүсэн бодобо.

Засагай газарта колониин министр сайд Шили хэмээхэ Нигериин байдал "хайн байна" хэмээн мэдүүлбэ.

(Сонин бэшгүүдхээ).

Англиин колони болохо Нигери хэмээхэ ороной уул арадыг Англиин эзэрхгүүдэй гарлажа байһаниие үлгэрлэн зураг.

АЖАГЛАЛТА. 1930 ондо гаран манай сониний дугааруудыг харахада, англиин тэмсэлэй дүлэтэмэ амьар сорьёно. Сониний редакци энэ дүлэ посоогоо бэшэ юм бээ. Гэбэшье шунахай засагай захиаралта тэмсэлэй гал руу гэнүүнүүдыг горитойгоор лэ хаяа хан.

Тэрэ оной январийн 5-най гансахан дугаар үзэбди даа. "Хаан бурханай нэгэртэй нэрхэ улаан ямаан" гэдэн бишыхан мэдээсэл дор "Коммунын гэнүүн" гэдэн тодо бэшэ нэрэ табяатай. Тэрэн соо буряадай үндэһэн соёлой эхи табигшадай нэгэн, драматург, шүлэгшэ Дондок-Рингийн Намжилон тухай хэлэгдэнэ. Үнгэрэгшэ зун тэрэ өөрингөө нотагта, Агын аймагай Зүдэлиин коммунада гэнүүн боложо ороһон байна. Гийхэдээ зарим зөөригэ тушаангүй, хашарагаа баян шадалтай хуряахай Гомбо Цымпилэйдэ, хоёр сараа хадам болохо Цэрэнжаб Балданодо үгөө. Хаан бурханай нэгэртэй нэрхэ улаан ямаагаа оорын үмсэдэ үлдөөб. Бусад гэнүүдэй шүүмжэлхэдэ, үлүү юумэ хэлэлсэнтэ, тогтоомжодо дэмэ бэшэбэт гэжэ нууба гэнэ. 1930 ондо мүрдэлгэдэ орожо захалаад, Буряадаймнай бэлгитшүүдэй нэгэн эсэргэ эсэстэ улаан засагай хүнэһэн болоо гэжэ мэдүүлбэ. Сэлэнгын Харгана нотагай

бүгдэ зоний суглаан боложо, бурхангүйшүүдэй уг зорилго тухай нүхэр Ванчигай элдхэл соносоод, тус нотагай арад зоний хара хүдлөөр бүтээһэн Тохойн дасанай дэргэдэ хоһон байһан Харгана аймагай сүмье, дэргэдэхи нэгэ хайн амбаартайгаар, нотагай арадай гэгээрэлэй байра хэһын тула дары сагта абаахыг суглаандаа хууһан 96 гаран хүмүүс нэгэн дуугаар тогтообо. Саашадаа энэ мэтээр хубалза ламанарай эзэдэж байгаа дасан сүмэнүүдыг бидэшэлэн дары сагта сүхариалтагүй нотагта гэгээрэлэй хэрэгсэлдэ асархыг нүтэй, Жаргаланта, Тохой, Буряастайн үргэн зоние уриба". "Харганын арадууд" гэжэ гар табяатай. Мүн баһа Хитадай-Дорно түмэр замтай (КВЖД) арсаас эбэй ёһоор шидхэнэн Дорно зүгтэй тусхай сэрэгүүдэй бусажа, Дээдэ-Удэдэ утгалга болоһон тухай, хэдэн ондоогоор хубилжа, хурагшадай үзэхэдэнь, бэрхэтэй монгол үзэгыг соёлой хубисхалай үедэ лата үзгөөр бэлхэс тухай Хорин Ербанов сомонойхой бэшгэ гэхэ мэтэ толилогдоно. Гансаһыг хүнүүдыг бэнэ, үндэһэн бэшгэемнайшыг, ойлгосогүй гэхшэлэн, дада шаатагуудыг дэбэргэжэ, үлөөһээр", мүрдэн усадхаа хэн нуу.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

Буряад Республикын Статистикын гүрэнэй комитедтэ

ДЭЭШЭЛДЭГ СЭНГҮҮД "ХАТАРАЛДАНААР" ГҮ?

Али бүхы юумэнэй, илангаяа зоний шухала роглэмжын эд хэрэгсэлүүдэй болон үдэр бүриний эе хоолой зүйлүүдэй үнэ сэнгүүд хэр дээшэлэнэ? Энэ тэднэ зааха доошоо ороно гү гэжэ һонирхохогүй үнэ үсөөн лэ ааб даа. Мүнөө зоний хармаан соо шаршаганаха юумэнэй хоморшог, салин болон роглэмжын мүнүнэй ходо танаалдажал байхада, энэмнай зоний шухала асуудалуудай нэгэн болоод байна.

Энэ талаһааны хаража үзэхэдэ, байгша оной үнгэрһэн зоний нарада мүнүнэй үнэ сэнгэй доошоо уналга зааха шаардажа, энэһинээ уламжалан, үнгэрһэн сентябрьда мүнүнэй сэнгүүдэй дан түргэн дээшэлхэнэ зогсоо гээд байгаа.

Нэн түрүүн намарай ургаса хуряалгын үе хадаһ үнөө газарай эдэһэй зүйлүүдэй сэнгүүд бага зэргэ доошолжо, бүхы дээрнээ эд хэрэгсэлүүдэй, эдэ хоолой сэнгүүдыг зааха доошлуулаа гэе.

Гэбэшье энэ үе соо хайлуулагдамал сырэй сэн 10 процентээр, зоохэй - 8, саахартай үдхэрүүдэгдэн һүн 3, шубуунай мяхан - 2 процентээр үнэтэй болоо. Мүн үнгэрһэн нарада магазинуудта, дэлгүүртэшье табигдадаг эд хоолой охонхи зүйлүүдэй сэн хубилаагүй. Имагтал хубилгай үндэһэн, барайгар, монсогор капуста, һонгино, мангир, свёкло, морхооб багахан үнэгүй болоо гэжэ мэдүүлхээр.

Үнгэрһэн жэлэй сентябринхитай жэлэхэдэ, байгша зоний энэ нарада саахарай, капустын, яблокын сэн доошоо ороо. Тэрэншэлэн нёдондоной декабрь сэнгүүдхитай сасуулаха, байгша оной эхинһээ хойно эд загалан, үдхэрүүдэгдэн һүн, үндэһэн, даһан, мангир, свёко, морхооб багахан үнэгүй болоо гэжэ мэдүүлхээр.

Мүнөө үнэ Улаан-Үдэ хотодо, мүн хүршэ областынуудай түб хотонуудта эдэ хоолой гол зүйлүүдэй сэнгүүд ямар байнаб гэжэ харахада, иимэ: (Килограмм, литр бүхэнэй сэн түхэригоор)

Эдэ хоолой зүйлүүд	Улаан-Үдэдэ	Шэтэдэ	Эрхүүдэ
Үхэрэй мяхан	18.000	15.411	17.314
Шанаһан колбаса	24877	27661	25530
Малай тоһон	23250	23583	23385
Ургамалай тоһон	13739	12214	11380
Һүн	3838	4520	3467
Үндэһэн (10 монсогор)	6000	7611	5242
Саахар	4140	4886	4275
1 ба 2 сортын талха-най хилээмэн	4333	4250	4317
Хартаабха	2035	2625	2125
Монсогор капуста	1667	2480	2700
Һонгино мангир	3800	3560	3375

Республикын олонхи зоний эдэ хоолодо ородог элдэб янзын 19 зүйлэй продуктуудай ниитэ сэн нэгэ хүндэ абахада, сентябрь нара соо 296 мянган түхэригтэ болоо гэхэ гү, али урдахи августынхыһаа 9 мянган түхэригоор хямдарһан байна. Эдэ зүйлүүд соо хара таряанай-шэниисын холимог талхаар, гансал шэниисын талхаар баригданан хилээмэн, вермишель, саахар, ургамалай болон малай тоһон, үхэрэй мяхан, шанаһанан, дутуу сонгогдоһон колбаса, һүн, зоохэй, хатуу сыр, үндэһэн, хартаабха, капуста, һонгино мангир, яблока, сигарет тамхин гэхэ мэтэ ороно.

Харин эдэ бүхы продуктуудыг хүн бүхэн худалдажа абаха, тэдэгээр хоолохо арга боломжотой гү, али үгы гү, энэмнай оидоо асуудал ааб даа.

Бусад промышлениа эд хэрэгсэлүүдэй сэнгүүдэй

ургалтань үнгэрэгшэ сентябрьда эдэ хоолой зүйлүүдэйхыһээ зааха дээшээ байгаа. Жэлэй эхинһээ хойно илангаяа хэблэлэй зүйлүүдэй сэн ехээр нэмэжэ, аяар 46 процентээр, барилгын хэрэгсэлүүд - 32, эм домой зүйлүүд - 30, нэхэмэл бүүд - 26, мебель-25 процентээр дээшэлэе. Үни удаан сагта хэрэглэгдэдэг, баян бардам байдалай, гоёлой хэрэгсэлүүд - ангай, малай арһаар оёгдоһон хубсаһан, холодиальник, хибэс болон хибэсэй зүйлүүд, ювелирнэ гоёолтоцууд ехэ үнэтэй болоогүй, нэгэ хэмдээ байгаа.

Түлбэригэй хангалтануудай сэнгүүд болон тарифууд сентябрь соо августынхитай адирхуу хэмдээ байба. Гэхэтэй хамта жэлэй эхинһээ хойно гэр байрын-коммунальна хангалтын түлбэринүүд илангаяа ехээр дээшэлжэ, 60 процентээр үнэтэй болоо. Мүн хэлхээ холбооной түлбэри - 40 процентээр, зоний ябадаг транспортын түлбэри - 37 процентээр ехэ болоо. Эд хэрэгсэлүүдэй, эдэ хоолой зүйлүүдэй сэнгүүдэйхыһээ түлбэригэй хангалтануудай сэнгүүдэй, түлбэрин тарифуудай дээшэлэлгэ хураггүй урид ябана гэхэ гү, али тэрэн январь-сентябрь соо 25 процентээр түргэн дээшэлэн байна.

Эдэ бүгдэдһөө ямар тобишолол хэхэб гэхэдэ, республикын олонхи хүн зоний олзо доходоой ажамидаралгын эгээл доодо хэмжээнһээ хураггүй доогуур байхадань, хэрэглэмжын дэлгүүртэ мүнүнэй үнэ буурана, худалдан абалга урагшаа ябанагүй, бүхы дээрээ байдал муудана, хаананье мүнүн дутагдажа эхилнэ ха юм.

В. КАРГОПОЛЬЦЕВА, комитедэй танагай начальник.

ТЮЛЭМ

ХҮН гэшэ энэ дэлхэй Хдээрэ бурхан багшын үршөөлөөр, аба эжын буянгаар мундэлэн түрэдэг гэшэ. Урда наһандаа уршагта ехэ нүгэл хэнгүй гарасалданаһаа уламжалан, бидэ бүгэдэ адагуусангү, али хорхой шумуул боложо түрэнгүй, харин хүнэй бэе оложо түрэнхэмнай лабтай. Теэд саашадаа ямар түбидэ, ямар бэе оложо түрэнхэмнай ганса манһаа, тодорхойлбол, хүн бүхэнһөө өөрһөөнь имагтал дуддыдаха гэжэ бурхан багша сэхэ зааһан байдаг. Харин энээн тухай хүн бүхэн бодомжолдог гэшэ гү гэжэ сэхэ хурабал, олонхимнай бодомжолногүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Энэ ушар юун дээрэһээ болоноб гэхэдэ, манай мунхаг харанхы байдалһаа болоно гэжэ баталайл даа. Энэ наһанайнгаа гол зоригло мэдэхэгүймнай мунхаг байдалаймнай эшэ үндэһэн болоно.

Манай ханахада, хүн гэшэ энэ дэлхэй дээрэ түрэнхэмдөө, сэдхэл бодолоо сэлбэрээр абажа ябаха, арбан хара нүгэл тэбшэхэ, арбан сагаан буян үйлэдэхэ гэхэн болоно. Ажабайдалайнгаа боро юрьезн соо эдихэ ууха тухай, баяжаха, бардамлаха тухай, энэ бээ эдээр шэмэглэхэ тухай, ханаһан, харбайханаа абаха тухай жэжэхэн бодолнуудта абтаһаар лэ энэ наһанай ехэнхидээ дүүрэнхэмдээ ханадаг. Эгээл тиихэдэнь сансарын хүрдэ соо эрьелдэжэ байһан саашанхи наһан тухай, сэдхэл бодолоо абаралга тухай бодолнууд хажуугаарнай үнгэршэжэ болоно хаяа? Теэд хойто наһандаа ямар түрэл оложо түрэнхэмнай гансал манһаа дуддыдаха гэжэ үшөө дахин хануулаалдаа. Энэ дэлхэй дээрэ ори ганса мүнхэ юумэн гэхэдэ, манай сэдхэл, ухаан бодол болоно. Харин хүнэй бэе хадаа тэдэниемнай саг зуура хадагалжа байһан "хайрсаг" болоно ха юм даа. Мүнөө үеын эрдэмтэдэй тодорхойлоһоной ёһоор, хүнэй бэеын бүхы клеткэнүүд 7 жэл бүхэндэ бүхыдөө нэлгэгдэжэ үрдидэг байна. Тиймэлээ бидэ 7 жэл бүхэндэ шэнээр түрэнхэм болоно бшуубди.

Энэ дэлхэй дээрэ хэды наһа наһалхыемнай бурхан багша тодорхойлоһон байдаг гэшэ. Теэд тэрэнэй хажуугаар гэнтын аюулнууд, үбшэ хабшан, архи тамхин гэхэ мэтэ "ташуурнууд" саһаа урид саашалха ябадалыемнай түргэдхэнэ. Эгээл тиихэдэнь энэ бэеымнай газар дор ороод, үтэ хорхойдо эдоюулжэ хэбтэхэдэнь, сэдхэл бодолнай амин голтоёо хамта ондоо түрэл бэдэржэ ошоно бшуу. Энэ наһандаа хэһэн нүгэл гү, али буянһаа дуддыдан, ямар түрэл олохонмай бурханай мэдэлэй хайом даа. Тон тиймэлээ бээ сэхэ сэлбэрээр абажа ябаха гэшэ, сэдхэл бодолоо хиртүүлэхгүй гэшэ хүн бүхэнэй уялга болоно.

Гансал эдихэ уухын түлөө бодомжол болоо хаа, бидэ адагуусанһаа ямаршые илгаагүй болохо ха юмбиди. Энээн тухай аяар XIII-дахи зуун жэлэй эхиндэ бэшэгдэһэн Сажа Бандида Гунгажалцанай "Эрдэнийн сан субашид" дотор тон элээр хэлэгдэнхэй:

Наһандаа бусадта туһагүй зүбхэн амиа бодоһон Нарин хархис хүнэй ябадал малтай адли.

Наһан үргэлжэдөө зүбхэн амиа тэжээхэ хүсэл
Набшаһа эдигшэ бишыхан хорхойдошые бии бшуу.
Эсэстээ туһатай туһагүйень юрэ бодохогүй
Эрдэм бэлэг ба хайн ябадалые хурахагүй хаа,
Эгүүридэ гэдэһээ садаха тэдыхэниие хэрэглэгшэ тэрэ хүн
Эрьюулэн бодобол, үһгүй гахай болоно.
Ухаагүй хүн тэнэгүүдэй дунда оробол,
дэмы баярлан наадаха ба

харюу одоногүйл даа. Хүниие дарлахын тула хаашуул болон элдэб түхэлэй ударидагшад бии болодог. Мүн баһа тэдэнэршые өөрынгөө үйлын үрээр тэрэ тушаалнуудта табигдана гэжэ ханахаар байдаг. "Урагшагүй хүндэ - ухаагүй ноён" гэжэ буряад арад дэмы хэлсэдэггүй байха.

ХҮҮЛЭЙ далаад жэлэй туршада манай гүрэнэй хүн зон яһала юумэ үзөө. Улаантан сагаантанай хоорондохой дайн, баяд, үгытэйшүүлэй тэмсэл, шажан

хадаа искусство коммунист партиие хангаха зэр зэмсэгын болоод байгаа. Эгээл тиймэ "зэр зэмсэг" болохо дурагүй уран зохёолшод, уран зураашад хашалга хардалгада орохоһоо гадна, Эхэ оронһоо оро хэегүй намнууддаг хэн гэжэ мартаагүй ёһотойт.

"Хүн гэшэ өөрынгөө эхэ, эсэгэдэ дурладагталадьяар бусад хүнүүдтэ хандаха ёһотой, өөрынгөө үхибүүдые энхэрдэг шэнгээр амитан бүхэниие энхэрхэ ёһотой, эгээл тийгээд байбал, тэдэнэй үйлын үрийн

ХАЙРАН ЭНЭ НАНАН ДАА, ХАЙРАН ЭНЭ БЭЕ ДАА...

Ухаатан мэргэдэй дэргэдэ хүрээбэл, асари шургалан бодогшо болохо,
Унжагар оморюутай ба ехэ шэлэгүй болобошые,
Удхаараа дээрээ шүдэтэй үхэр болоно.
Али гэртэ эдээн, ундан олдобол, тэндэ гүйхэ ба
Али хэрэгтэй туһатай юумэнһээ зайлан зугадагшад
Альярхан энээхэ ба хэлэлсэхын тэдыхэниие мэдэбшые,
Адлидхабал һүүлгүй оодон нохой болоно.

Сансарын хүрдэ соо оршоһон бүхы амитанда тэдэнэй үйлын үрийн эгээл дээдэ хуулинь болоно. Теэд бурхан багшын тодорхойлоһоной ёһоор сансарын хүрдэ соохи ажабайдал ехэнхидээ уйдхар зоболонһоо бүридэһэн байдаг. ханаад үзээл даа. Хүн энэ дэлхэй дээрэ түрэнхэм түрүүшынгээ үдэрһөө эхилжэ, үлдэхэ даарахые, үншэрхэ гансаардахые, үлдэхэ хабдахые, үхэхэ хатахые үзэдэг ха юм. Тийһээр өөрынгөө шунал хангахын тула хулгай худал гэхэ мэтэ нүгэл хэжэ эхианэ. Дорно хараһан хүниие доромжолон бардамлаха, дээрээ хараһан хүндөө дэдэгэнэн хүгэдэхэ, нүгэлтэ шуналнуудаа заагагүй хүсэдүүлхые эрмэлзэхэ, хүн зоной эд зөөридэ, эрдэм ухаандань горитохо гэхэ мэтэ ябадалнуудай хойшолоног оор хүн бүхэнэй үйлын үри бүридэдэг байна.

Хүн бүхэнэй үйлын үринүүд сансарын хүрдэ соо эжэ эхигүй эрьелдэхэдэ, нэгэ үе мүргэлдэн тэмсэжэ, нүгөө таладаа ханилан нүхэсэжэ байһан түүхэтэй. Имагтал хүнэй энэ наһан соогоо үйлэдэһэн нүгэл, буяннай юрэнхыдөө ади хэн тула дэлхэй дээрэ ажаһууһан хүнүүдэй үйлын үрицүүд хамтаржа, нэгэ ниитэ үйлын үри бии болгоно.

Хүн түрэлтэнэй бии болоһонһоо хойшонхи түүхын хууданнуудые ираад харахада, гайхалтай юумэн үзэгдэнэ. Үдэр бүхэндэ дайн дажар, үлэсхэлэн хоһон, үлгэ һалга байдал, уйдхар гашуудал, зоболон дарлалта гэхэ мэтэ... Эгээл тиймэлээ хүн түрэлтэнэй ниитын үйлын үри тиймэл хаа, дорой муу байна гэшэ гү гэжэ нэжэглэн ханахаар. Теэд энээндэнь "тиймэл гэшэ ааб даа" гэхэн харюуһаа бэшэ, ондоо

мүргэлые хорижо, лама санаартаниие буудан алаалга, түрмэ түлшэдэ сүлэлгэ, үзэл бодолой тэмсэл, хүнүүдые хонид шэнгээр колхоз руу туужа оруулаалга, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайн гэхэ мэтэ үйлэ хэрэгүүдые тэдэнэр ариа мяхан дээрээ үзэхэ үйлын үритэй байгаа.

Эдэ далаад жэл соо совет арадые жаргалай орон болохо коммунизм гэшэ хүтэлэһэн ударидагшаднай захиралта заналтын хүсөөр хүн бүхэниие жаргалтай болгохые һэдэһэн байгаа бшуу. Тийхэдэ тэдэнэр нэгэ захиралтын хүсөөр шажан үгы хээд, нүгөө захиралтын хүсөөр архи усадхаад, гурбадахи захиралтын хүсөөр эрдэм ухаа дэлгэрүүлхэ мэтээр бодоһон юм. Теэд захиралтын хүсөөр жаргалай олдодог юм хаань, манай ударидагшад нэгэ мүнхэн үбдэжэ болохогүй, үхэжэ болохогүй, үншэржэ болохогүй, үбгэржэ болохогүй, муу ханаа ханаалжа, мухар һүзэгтэ абажа, хоро шаранда диидэжэ, холшор зан гаргажа, бардамнажа, баяржа болохогүй гэхэ мэтэ захиралтануудые абахага яһан байгаа гэшэб? Тийгэбэлнь жаргалай үүдэн нэгэ бага нээгдэхэ тээшэ дүтэлхэ хэн.

Мүнөө үедэ эрдэм техникын хүгжэлтэ абһан сагта, хүнүүд илангаяа эд зөөрээр өөрыгөө тойруулахая ханадаг. Эд зөөри гэшэ хүнэй досоо дууран байһан үмсын шунахайн мэдэрэл нэргэжэ, тэрэниие мунхаг байдалай оёоргүй нүхэн руу түлхэнэ бшуу. Эд зөөрийн түлөө шунаһан хүндэ сэдхэл бодолоо абарха мэдэрэлэй хүрээжэ ерэхэн, холо байха. Тэрэ шуналаа хангахын тула хүн юунэйшые урда тогтохогүй. Энэ хэрэгтэнь мэхэ гохо, худал хуурмаг ябадал, алуур дээрмэ гэхэ мэтэ оролсоходоо болохо. Теэд эдэмнай арбан хара нүгэлэй нэгэниинь болоно бшуу.

БҮРИ һаян саг болотор Бманай ороной бүхы ажабайдал коммунист сурталаар нэбтэрэгдэнхэй байгаа. Хүлдэ ороһон хүүгэдһээ эхилээд, хүгшэд, үбгэд хүрэтэрөө коммунист хүмүүжүүлгэ гарадаг хэн. Мүн коммунист үеын ехэнхи искусство, уран зохёол, поэзи тэрэнэй солые магтахын тула алба хэдэг байгаа. Теэд искусство болон уран зохёолой гол зорилго хадаа хүн зоной сэдхэл бодолые баяжуулахэ гэхэн юм бэшэ аал? Харин социалист реализмы үедэ

хайрарха тээшэ хүгжэлтын эхин үзэгдэхэ", - гэжэ манай арадай гайхамшагта хүбүүдэй нэгэн болохо Бидия Дандарон бэшэһэн байдаг. Тэрэ нигүүлэхы үзэл бодолойнгоо түлөө оло дахин түрмэ түлшэдэ һууһан, шабын түмэрөөр хорьологдоһон лагерьнуудта шадалайнгаа дууһатар зарууһан, үншэржэ ерэхэдээ, тэндэ дэбһүүлэн алууһан байна. Энэ ушар үльгэр мэтэ үни заяанда болоо гэжэ ханаа гүт? Үгы даа! Оройдоол бүри хаяхан, далаад онуудай үеэр манай нодон дээрэ үзэгдэһэн ушар тухай хэлэнэм.

Энэ наһан тухай, хойто наһан тухай буряадай суута ност Дондок Ульзтуевай бэшэһэн шүлэгтэй мүнүүдые хангайл даа:

Хүнэй наһа эдлэжэ, энэ дэлхэйдэ түрөөд, Хүрһэтэ газартаа махабадаа орхиходоо, Хүн бэешни хүдөөш гэлэй, теэд Хүн нэрэшни, хүсэлшни, бодолшни хаана ошохо юм? Хүнэй хүсэлһөө байха хүнэй харасашые - хүсэн. Хүнэй зориг, сэдхэл - яахын аргагүй - шанар, Хогоосон номнолооршые бэшэ, шэнэ үеын бодолоор Хорбоо юртэмсын жама ёһоор, эрдэмэй шэнжэлгээр, Хүнэй ханааншые хадаа шэгнүүритэй, шанартай. Галда дүрөөд дууһаһан сусалшые - үнэһэн болоно, Ганса энэшые бэшэ, хизааргүй мүнхэ эрьюулгэ - Хүсэн шанар хоёрой хэтэ мүнхын буляалдаан, Хүмүүнэй ухаан бодол - мүнхын мүнхэ шанар. Палхий болоод, би хэзээ нэгэгтэ ябахаб, Пара дээрэ тоһон болоод, хэтэ сагта дуурахаб, Энхэ ягаан элшэшые болоод, энэ дэлхэйгээ эрьехэб, Мүнхэ сэнхир агаар соогуур сууриан болоод ниидэхэб. Наһаяа энээгээр дүүргэ гэжэ ханаһан хүн Ягаашые охорхон наһатай, охорхон бодолтой гэшэб, гэжэ ханхинаан дуулаа хэмнай.

Эгээл тиймэлээ ахир жэжэхэн бодолнуудта эзэлэгдэжэ, сэдхэл бодолоо жэбэрээнгүй, атаа мээндэ, аляа заңда абтангүй, хулгай худал, хуурмаг үйлэ хэнгүй, сансарын хүрдэ соо эрьелдэхэ саашанхи наһаяа бодол даа.

Д. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

Дондок Ульзтуев
АЖАБАЙДАЛ
ТУХАЙ
БОДОЛНУУД

Ёохор татан жэргэһэн Соохор марьян сээсэгүүд соо, Оодор табин нэрһеһэн Аадар түргэн голнууд соо Сэдхэл минин үлэхэй даа. Мундуу шулуун мундаргын Гүндүү ехэ агы соо, Бүглүү ногоон шэрэнгин Углуу тохой, шугы соо Сэдхэл минин үлэхэй даа. Шэнэһэн модон уняатай Шэнэһэн айлай

байшан соо, Дууша солгёон хүбүүнэй Уужам хонгёо сээжэ соо Сэдхэл минин үлэхэй даа.

Ухэхэдөөл бидэ - Нэридэг байгаа ха гүбди? Нэрихэдээл бидэ - Ухэдэг байгаа ха гүбди? Зүрхэнэйнгөө зогсоходо, Ухөөб гэжэ этигэхэгүйб. Зүрхэн зогсоо юм бээ, Юрын лэ онһон ха юм. Сэдхэлдэмни сутларһан Сэнгүү энэ наһанаймин Сэсэгэ хайхан бодол, Сэсэгэй ягаан намаа, Гуниг, баяр, гашуудал, Гурбан үеым асуудал - Юундэ үгы болохо юм? Хүнэй сэдхэл мүнхэ. Мүнхэ гэжэ этигэнэб, Этигээ хадам - мүнхэ. Хүнэй сэдхэл - уһан. Хүнэй сэдхэл - дүлэн. Хүнэй сэдхэл - шулуун. Хүнэй сэдхэл - хүрһэн, Хүхэ мүнхэ агаар. Тиймэл хадань би Наһаяаш хүсэд мэдэдэггүйб.

Мүнэһөө мүншэ дамжан, Мүнөө болотор ябааб. Дүншүүр, сая жэлнүүдтэ Дүхэриглэжэ ябааб. Миний сэдхэл - фотон, Элшэ, туяа, абяан. Харин гэнтэ зогсоходоо, Миний сэдхэл - үгы. Теэд миний сэдхэл Нэгэш забхар хэдэггүй, Хэтэ мүнхэ тээржэ, Хэтэ мүнхэ шатажа, Хэтэ мүнхын хүдэлэһэн соо, Хэтэ мүнхын үймөөн соо - Сагай нюрга дамжаһаар, Саашаал, Саашаал тэгүүдэг. Хаанаш, Хээшэ амардаггүй, Халуун миний сэдхэл, Фотон шэнги сэдхэл. Хүндэ шэнжэ шэгнүүртэй, Хүсэтэй, Шэдитэй, Хэмжүүртэй - Хүмүүн үйлын шанар.

Гансахан хүнэй гансахан наһанай хаа, Газар дээрэ охорхоншые хаа, Үгэлһэн үгэ, үйлэ хэрэгшэ Үеын үедэ мүнхэ болтогой Уян бэе, уран яһанайн Ууян хүүен залирдагшые хаа.

Сэдхэл ханаан, сэлмэг бодолынь болтогой! Сэлээн соогоо мүнхэ болтогой! Дарашагүй арюун сагаан сэдхэлыншэ зоригыншэ Дабташагүй өөрз хайхан заншлыншэ Далайшагүй нангин хүр бүүдэнь Ургы боложо газартаа дуулан. Харгы табижа, тэнгэрээр дуулин. Мүшэтэ ехэ замбуулин соогоо Мүнхэ болтогой, мүнхэ болтогой!

ЗАЛУУ УРАН ЗОХЁОЛШОДОЙ XVI КОНФЕРЕНЦИИЕ УГТУУЛАН

Доржи ДАМБАЕВ

ШОГ ЁГТО МҮРНҮҮД

"Үшинһөө хойшо би
Үгэ хэлэгүй ябадаг,
Дутуу гэхэдэ, дутуу бэшэ,
Дуугай ходел алхалдаг,
Хурьһэтэ гэлхэгдэ
амидардаг
Хүн лэ, хүн гэлсүүдэб".
С. АНГАБАЕВ.

Холо сагнаа ходо
Хүн лэ, хүн гэлсүүдэб.
Харин гиныхэдэ хаянай
Хүн байхаһаа гадна
"Арадай!" гэнэн жэгтэй
Алдартай болонхойб.

"Баяр гунигым хубаалдан
абача
Баян нютаг - Олзонтойб...
Хүн нэрэ зүүхэ гэшэ
Хүнгэн бэшэ юм..."
А. БАДАЕВ.

Бадаев нэрээ нэрлүүлмээр
Бараг поэт болонхой хаб.
Тоонто нютаг Олзонтойб,
Пенси абадаг олзотойб.

Хүжюун залуу үе
Хүнэй наһанай шэмэг гаа...
Хүбшэ тайгадаа ойртожо,
Хүтэрэлдэһөөр
гүйдгэшэхэши...
Хүбхэнтэй хонхорһоо
торожо,
Хүмэрлэгдэһөөр унашааши..."
Ш. БАЙМИНОВ.

Хүйхэр залуу ябахадаа,
Хүнһөө гээгдэгшэгүйл нэм,
Харин мүнөө наһамни
Харайн, яаран ариалаал.
Тарайжа унаха хүбхэн
хэрэггүй -
Түриндөө тородог
болонхойб.

"Далайн долгин эбхэрэн
бусадаг лэ ходоогоо...
Дахяад мүнөө битнай
ерэбэлби
Хөөрхэдөө..."
Ч. ГУРУЕВ.

Далайн долгин бэшэшье наа,
ходоого
Дурлан яаран буудагби
Хөөрхэдөө.
Хужартыгни долгид хуушан
хэбээрээ
Хужарлан угтажа, үндэрөөр
эбхэрээ.

"Мэнэ хая шэнэ повесть
Бэшэжэ гүүргээд, "Байгал"
журналда үгэбэб..."
(Теле-гамжуулгада хэлэһэн үгэһөөн)
Ц-Д. ДОНДОКОВА.

ПОЭДУУДТЭ
ХАНДАЛГА

хая далаад хүрөөд
ябахадаа,
хайн роман бэшэхэл байхат
Хараарайгты даал
Наяад хайса гараад
ябахадаа,
Наярса туужа бэшэхэл
байхат.
Гэсээрэйгты даал

"Баруун зүг,
Зүүн зүг,
Хойто зүг,
Урга зүг
Байдаггүйл
Байгаалида"
"Эржэн тобишо", "Мүнгэн

хутага". (Номой, зүжэгэй нэрэнүүг).

Д. ДОРЖИЕВА.

Байгаалида сэнгэжэ
ябатарни,
Бараан болобо, -
төөришэбэб.
Зүб зүтөө бэдэрхэдэмни,
Зүг байбагүй, - гайхашабаб.
Энгэр сээжынгээ
Эржэн тобишо шагталаад,
Мүнгэн хутага гартаа
баряад,
Манан соогуур алхалнаб...

Бэдэрэлгэн,
Бэдэрэлгэн,
Бэдэрэлгэн,
Хүртэшэгүй поэшин орьёлдо
Хүүргэ табижа хүдэлгэн..."
Д. ДОРЖОГУТАБАЙ.

Орьёл үндэр Парнасай
Оройдонь хүрэхэ гээд,
Хүүргэ табижа ядаһаар,
Халагни, удааршооб даа.
Табин наһанайнгаа эрмэг
дээрэ

Түрүүшынгээ ном
хэблүүлээб даа.

"Муу юумэн үгы гэжэ,
Муу хүүгэдэшье үгы гэжэ
Мүнөө баярлажа нуунаб..."
Э. ДУГАРОВ

Буянтайл даа нютагнай гэжэ
Баяртай нуутарни сэнгэжэ,
Хүлни үбдэбэл,
хухарһандал,
Хүнүүд шууябал,
ногтоһондол...

"Намайе зариман
Тютчевтэй зэргэсүүлдэг..."
(Нэгэтэ хэлэһэн үгэһөөн)
Б. ЖАНЧИПОВ.

Буряадайнгаа Тютчев
Байжашье магадгүйб.
Зүбөөр лэ сэгнээ наа...
Багахан эдэ номуудни
Баггүй хүндэшье байжа
магадгүйб.
Зүбөөр лэ шэгнээ наа...

"Тайгын мурэн - Витим"
(Номой нэрэ)
Ц. НОМТОЕВ.

Зохёолтойнь залуу үетэн
Золгожо бү шадуужан гэнтэ
Зүгөөр Витим мурэн урдахал
Зуун жэлнүүдые нэтэ.

"Ерэхэ саг. Этигэнэм.
Байконур болохол
Минши тала..."
"Хүлэгшэ агуундаа..!"
(Номой нэрэ).
А-Д. ОЧИРОВ.

Хүлэгшэ адуундаа үгыл...
Хайшаа орошоо гээшэб даа?
Хурамхаанайнгаа
Байконурһаа
Хуудам руу ниндэшөө
гээшэл даа...

Зүрхөөрөө газарые сохижо,
Тэнгэри бархирна...
Зүрхэмни гэнтэ таһаржа
досоом үргэлжэлнэ..."
Г. РАДНАЕВА.

Гуурһаая гартаа
барихалаараа,
Гудамбаардагби даа.
Орёохоноор зохёохо бүрээ
Ороноо алдадагби даа.

"КАПЛЯ ЗА КАПЛЕЙ" гэнэн залуу поэтесса
Полина Тигановагай түрүүшын ном хаяхан
хэблэгдэбэ. Тээмэндэ энэ ушараар Улаан-Үдэ
хотын түбэй библиотекын уншагшадай залаар
дүүрэн зон сугларба. Номойнь баярай үдэши үргэн
дэлисэтэйгээр үнгэргэгдэжэ, шүлэгүүдын
уншагдажа, үндэрөөр тэдэнэ сэгнэгдэбэ.
Оройдоо 21-тэйдээ наһа бараһандань, тон
хайратайшье байна. Арбан хоёртойһоо хүндөөр
үбшэлжэ байгаад, ямар ехэ ажал хэжэ үрдеэб?!
Зүүн Сибирийн соёлой дээдэ хургуулын
библиотечнэ факультет дүүргэжэ, энэ
шүлэгүүдэйнгээ номые бэлдээ.

Олоной анхарал татаһан үдэшье "ЕВА-9"
гэжэ нэртэй залуу зохёолиодой клубай гэшүүд,
библиотекын хүдэлмэрилэгшэд бэлдэбэ. Уран
зураашын гараар бэлдэһэн дүрэ зураг урдань
табигдаһан, авторай кадрнуудтай хоёр
видеофильм харуулагдаһан байна.

Согсолборидонь ажабайдал, хуби заяан, саг,
уран шүлэг, инаг дуран тухай шэлэгдэмэл
шүлэгүүдын оронхой. Тэдэнэ 1995-1996 онуудта
бэшгэдэһэн юм. Уран зохёолиодой "Наран" гэжэ
хэблэлдэ, Улаан-Үдэдэ, 1996 ондо хаяхан
барлагдаа. Хэмжээнэ - 2,75 хэблэлэй хуудан,
бүхыдөө 500 хэһэгээр гараа. Бүридхэгшын - Н. С.
Хаданова, уран зурааша - Ю. В. Невский, оролто

ПОЛИНА ТИГАНОВА

КАПЛЯ ЗА КАПЛЕЙ

СТИХИ

"ПОЭДЭЙ НАҺА БАРАХАДА,
ЗҮРХЭНИИНЫ ҮЛЭДЭГ..."

үгэнь - А. Исаковой.
Үдэшин боро хараан. Табан саг... гэжэ
унишанабди оролто үгэдэнэ.

- Табан саг... Хүнэй табан мэдэрэл шэнги, үгы
гэбэл, үшөө зургаадахи, юрын хүнэйшье бэшэ,
Н. Гумилёвой хэлэгдэгтэ адли мэдэрэл тэрэндэ
түрөө. Ингэжэ поэтесса оорынгөө наһанай эсэ
ойлгобо ха юм.

Тшхэлээрэ шэгжэ бэшэ:
Хабарай дулахан хаһада
Хүлэгшэ сохилоол зүрхэмни.
Хүндэ болоһон бэмши,
Хахасан ошоһонь гү хүнэйлэм?

Согсолборин редактор, поэт, Республикын
Уран зохёолиодой холбооной правленийн
түрүүлэгшэ Б. С. Дугаров үгэ хэлэхэдэ, поэдэй
үрдижэ хэлэггүй үгэ бүхэн үнгэрһэн хойнонь онсо
үрхатай болоно, хайн муу хоёртой хоорондоху
саг үеын тэмсэл тухай бэшэ, хайн хайхан
холбоогой таһархада, уялаа болон тэдэнээ
суглуулжа, ном лэ болгон үлөөгөө ха юм" гэжэ
тэмдэглэбэ.

Композиторнуудай холбооной правленийн
секретарь В. Усович авторай шүлэгтэ романс
зохёогоо. Анха түрүүшынхээ тэрэниень
хүгжэмэй колледжын оюутан Марина Мищенко
дуулаба, фортепьяно дээрэ автор наадажа үгэбэ.

"Олимп" гэнэн хүгжэм-литературна бүлгэмэй
гэшүүн Б. Мирлас, "ЕВА-9" гэнэн клубай гэшүүд,
библиотекын хүдэлмэрилэгшэд гэшүүд авторай
шүлэгүүдые уншаба. Түрүүшынхын Тигановада
оорынгөө зориулһан шүлэг олоной һонорто
дурадхаба. Багша Н. Немыкина авторай шүлэгөөр
дуушые зохёоһон байха юм. БГУ-гай профессор
Д. И. Царев гүйсэдхэжэ үгэбэ. Сугларагшад эдэ
бүгэдые халуун альяташалгаар угтаһан байна.

БГУ-гай профессор, хэлэ бэшгээгэй эрдэмэй
доктор А. Паликова үгэ хэлэхэдэ, номой авторай
үгэнүүдые дамжуулба: "Би хадаа шүлэгэй досоом
бүрилдэхэдэнэ, бэшгээгүй байха аргагүй болохол
сагтаа тэдэнээ бэшэдэг нэм", - гэнэ.

Шүлэгүүдые уншаһан олон хүнүүд соһоо

поэтесса Валентина Дугарова, ВСГАКИ-гай
студент Стас Неверов гэшүүдэй, библиотекын
хүдэлмэрилэгшэдэй туршалгануудые сэгнэхээр
байна.

Хэдэн хайн хайхан үгэнүүдые авторта
зориулан олон хэлэһэн байна. Тэдэнэй тоодо
хотын Хүүгэдэй уран бэлигэй түбэй дэргэдэхи
хэблэлэй албанай хүдэлмэрилэгшэ Г. Гумениок,
ВСГАКИ-гай библиографин кафедрые даагша
авторай багша Р. Б. Ажеева, ВСГТУ-гай доцент
Е. А. Голубев, зүжэгшын С. Д. Балдандоржиева,
авторай эхэ А. И. Тигановада сониндо
хэблэгдэһэн шүлэгүүдын уран зохёолио
К. Карнышев баруулба.

Авторай Римма Казаковаһаа үршөөл абаһан
тухайнь "Вестник Бурятии" А. Виноградова
хоорэбэ. А. И. Тиганова сугларһан хамаг зондо
баярые хүргэн, басаганайнгаа дотороо
хадгалжа ябаһан хүсэл һанальень дамжуулба.
Энэ юунбэ гэхэдэ, ахамад уран зохёолиод ургажа
ябаһан залуу зохёолиодто түргэн оорын маягтай
болохо гэжэ зорихон хүндэ хүцэр харгыдань
туһалжа байха тухайнь хэлэ.

Залуу уран зохёолиодто ВСГАКИ-гай зүгһөө
П. Тигановагай нэртэ тухай шан үгтэжэ
байха гэнэн Б. Дугаровай дурадхальень булта
сугларагшад халуунаар дэмжэбэ. Иймэ буянтай
хэрэгые соёлой дээдэ хургуули дэмжэхэ гэжэ
найдагдана.

Эдэ бүгэдые шагнахадаа, гэнтэ шимэ асуудал
гараха юм: юундэ авторай амиды мэндэ
байхадань, номын гаргажа үрдбэгүй гэшүүб?!
Юундэ хожомын бэлигын сэгнэжэ
эхилэбиди. Гэбэшье поэдэй шүлэгүүд ном
боложо үлөө ха юм даа.

М. Цветаевагай хэлэхээр, поэдэй наһа
барахада, гансал зүрхэнинь үлэдэг гэжэ зүб.

... Дуһал дуһалаар унанал табар руу
Гуниг, гомдол, үйдхар гашиудал.
Дуһал дуһалаар... Унанал бушуу
Гүн огторгойһоо унаһан ододтол.

А. АБИДУЕВ.

МҮНХЭ ДУРАН

Аянай шубуунай
далида аһалдажа,
Анхилама хабар
зэрэлгээтэн ерэбэ.
Үнэн Дурые
зүрхэндэ һалбаража,
Үелүүлжэ манаа
сошоожо мэдэбэ.
Хүжюун сэдхэлдэ
гуниг түрэжэ,
Харюуга зүрхэн
гашуудалда абтабал,
Алтан дэлхэйн
сэлмэг Дуран,
Ангир шарахан
Наран мэтэш.
Аялгата миний
халима Дурые
Аляа хүүхэн
хайлаажа магад.

Алтан зула
сэсэг мэтэ
Анхилан байгыш,
гэрэлтэ Дуран.
Хоёрхон зүрхэнэй
тэгүүлэн байхада,
Ханилуулжа баясуулыш,
Һэшхэлтэ Дуран.
Хүсэтэ дуранай
шэмэг болон,
Хурим түрэ
нэрьен зэдэлхэл.
Замби түбинин
хурьһэн дээрэ
Залиршагүй гүнзэги
найдал- хүсэл
Хүдгөөтэ наһанай
ошо залин -
Хэтэ мүнхын инаг Дуран.

Сандан ЦЫБИКОВ

ЮРЫН БОДОЛ

Хүйтэн үбэлэй замбуурхада,
Хүндүүхэлтэн сэдхэл гунирна.
Гэр гуламтын ханага
Юрын бодол мүнцгэлэ:
Үнжэгэн хабарай айлашалада,
Урлан горход мэлмэрхэ,
Хаянаагарай шаахада,
Хурьһэтэ газар хубхычэ,
Хүжюун наранай шарахада,
Халууран ногоон гулхаха.
Хүн бэм һэргэжэ,
Ханила хүсэл түрэхэ,
Үе сагай гороолохо,
Үетэн нүхэд һанагдаха.
Наһаһагай шарааг, һэбигдэхэдэ,
Наһанай ошохо мэдэрэгдэхэ,
Хэжүү сагай хүлгөөн,
Хүүдэр бэм шухатарха,
Сагай бийдалай жэгүрэхэдэ,
Сэдхэл минин тэнихэ.

Үүрэй солбон

Залуу наһан - залитай үел: арюн һайхан ажабайдалаймнай зүрхэ сэдхэлэй мурнууд, зүбшэхэ ёһотой зүйлнүүд

ОЮУТАДАЙ

АБЬЯАСТАЙ ҺАЙНДЭР

Оюутан болохо гэшэ хүнэй хуби заяанда дайралдадаг баяртай шарнуудай нэгэн юм. Эгээл энэ үеһөө эхилжэ, үсэгдэдэрэй үхибүүн бүдүүн наһанай бардам харгыда гаража, оршон тойронхи ойлгосонуудыг ондоо нюдөөр харадаг болоно бшуу. Шэнэ нүхэдтэй болохоһоо эхилээд, хүн зоноор харилсажа, мэдээгүй юумээ мэдээдэг, мэлмэр үүгэн ухаагаа улам түргөөр гүйгэдэг боложо, эрдэмэй хизааргүй далай руу шунгажа, тэрэнэй орёл өөдэ эрмэлзэнэ бшуу.

Эгээд нимэ үеын эхин шата гэхэ гү, али БГСХА-гай 1-дэхи курсын оюутадта зориулагдан баярай үдэшэ хараха аза талаантай байшооб.

Залуу наһанайнгаа залитай үедэ ябаһан залуушуул хүжихэл ёһоороо хүхээ, баясаха ёһоороо баясаа гэхэдэ, буруу болохогүй ха. Оюутадай клубай гэшүүд тус үдэшыг эхинһээнэ һүүл хүрэтэр шадамараар хүтэлбэрлжэ, ондоо эдэдэ хургуулинуудта жэшэ болохоор байнагэе. Нонин гэхэдэ, эндэ нэгэшыг багша үгы, эдэбхитэй оюутад өөһэдөөл хамаг хэрэгэз ябуула.

Нэн түрүүн 5 факультэдэй түрүү оюутад тайзан дээрэ гаража, хахад литр уһа хэниинь түрүүн уунаб гэжэ мүрсысбэ. Удаань үдэшыг гүйсэдхэгшэд—Коля Вишняков Жанна Елесеева хоёр тайзан эзэлжэ, һайндэрэй түгэсэтэр тэрэнэ "алдабагүй". Шог зугаада, уран хэлэндэ бэрхэ Коля Жанна хоёр элдэб янзын конкурснуудыг "үрэ дүнтэйгөөр" үнгэргэбэ ха юм. Жэшэнь, "аукцион" гэһэн конкурсдо шадамар гүйсэдхэгшэд нэгэ гонзогор морхооб аяар 22 мянган түхэригөөр, авторучка 15 мянган түхэригөөр худалдаба. Тиигэжэ тэдэнэр оюутадай клубта олзо оруулхын онол арга хэрэглэбэ гэшэ. Теэд ходо мэхэлжэ байха бэшэ хадаа, 25 мянган түхэригөөр шампанска худалдаа бэлэй.

Конкурснуудай забһарлалай үедэ актова зал соо хүгжэм нээржэ, залуушуул одоол "шалаагаа гаргаба" гэхээр хатаргаа һэн.

Б.М. БАЛДАНОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: конкурсын үедэ.

Авторай фото.

Үдэрэй үзэгдэлнүүд

“ПОЕХАЛИ НА ЯБАГААРЕ”

Хотымнай үйлсэнүүдээр түлбэритэй коммерческэ автобусууд олон болоо. Хаража байхадашни, зорьолон шэнги, юрын нэгэшыг автобус эрэхэгүй.

Сентябрийн нэгэ үдэшэ киноһоо гараад, гэртэз ошохо гэжэ 5-дахи автобус хүлеэжэ зогсобоб. Ондоо автобусууд дүүрэн зонииг хуулганхайнууд гарана. Тухайлхадам, 5-дахи автобус хүлеэһэн зон олонхаш. Нэгэ часнаа үлүү хүлеэжэ байтарни, одоол тэрэ 5-дахи автобусни (159 АА номертой) ербэ. Теэд орохо гэхэдэмни, тэрэмни баһал түлбэритэй байшаба. Хармаанай өөорһоо арай гэжэ 1500 түхэриг сутлуулжа олоод, автобусто хуубаб.

Хүн зон хахадын хитад. Олонхин ажалһаа ябана хэбэртэй. Тиигэжэ байтар, биледэй мүнгэ түлэлгэ эхилхэдэ, нэгэ эрэ хүн мэгдэн, "Би мэдээгүйб, харанхыда түлбэритэй гэжэ хараагүйб. Зүгөөр нэгэ нара соо ябаха билет бии," гэжэ шанга хоолойгоор хэлэбэ. Билет шалгагша, залуухан ород басаган, хүхиржэ орошобо:

"Мүнггүй һаа, ябагаар ябахая яагаабиш! Түлөөгүй һаа, автобусһоо буу!"—гэхэ мэтэ олон табые хэлэбэ.

Түрүүн номгоноор хэлэһэн тэрэ эрэ хүн иигэжэ хэлүүлхэдэ, үшөөшье бээ барингяар харюусаба: "Гарахагүйб. Гэртэмни үхибүүднэ хүлеэжэ байна. Часнаа үлүү хүлеэгээд, ябагаар ябахгүйб".

Тиихэдэнь билет шалгагша улам шангаржа: "Бэшэ зониие барижа байнаш. Шинии түлөө автобус саашаа ябахгүй,"—гэжэ хэлээд, жолоошондо ошожо, юушыг даа хэлэбэ.

Автобус "Юбилейный" буудал дээрэ тогтошобо. Минии адаглахада, ябаһан зон тэрэ биледгүй хүнии харааха, зэмэлхэ хэбэргүй, абяагүй һууна.

Гэнтэ үүдэн нээгдэжэ, автобусой жолоошон—залуу, бэээр томо хүбүүн гартаа түмэр (монтажка) баринхай орожо ерээд, билет түлөөгүй тэрэ хүнии хүсөөр газарга, сохихоор дүүлжэ оробо. Теэд автобус соо хуугаашад булта биледгүй хүнэй талада орожо, тэрэниие сохихоо байхадань болоулжа, жолоошониие хаража орошобод.

Хэрэгэй иигэжэ эрьешэшыг хүлеэгээгүй жолоошон сувариха баатай болобо. Мүн тэрэ биледэй мүнгэ түлөөгүй хүн зоной анхарал татаһандаа аягүйрхөөд, автобусһоо буугаад ябашоо һэн.

Энэ үсөөн бэшэ, заримдаа үдэр бүри болодог ушар. Нэгэ талаһаань түлбэритэй коммерческэ автобусой олошорһониний һайн гэжэ ханахаар. Хэн нэгэндэ ехэ мүнгэ асарна ёһотой. Теэд хүн бүхэнһөө иимэ аргаар мүнгэ абаха болоо һаань, "поехали на ябагааре" болоно гүбди?

ШАНДАГАН.

ВИКТОРИНАДА ХАБААДЫТ

Урда тээхи "Үүрэй солбонһоо" эхилжэ, викторина үнгэргэдэг болободди. Викторинада илаһан хүн урмашуулагдаха гэжэ дахин һануулабди. Асуудалнуудай харюуе "Буряад үнэн" газетын редакцияда асаржа болохо, үгышыг һаа, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилиин үйлсэ, 23-дахи

байшан, "Буряад үнэн" газетын редакцияда "Үүрэй солбон" гэһэн тэмдэгтэйгээр бэлдэ эльгээжэ болохо. Бэшэг эльгээһэн үдэр штемпель хараада абтаха. Залуушуулыг хаягаар расказ, мэдээсэл, шуудан ханамжануудаа эльгээжэ байхыетнай мэдэжэ лэ гуйнабди.

УДААДАХИ ВИКТОРИНЫН АСУУДАЛНУУД:

1. Буряад Республикын арадай уран зохёолшо, И. К. Калашников "Жестокий романһаа гадна ямар романуудыг бэшээб?
2. 1945 оной эхээр Буряад-Монголд хэды хургуули байгааб?
3. Буряад арадай түрүүшын багша хэн гэжэ тоологдодог бэ?

Түрүүшын конкурсдо Альбина Мункуева илаба гэжэ мэдээсэ бэлэйбди. Альбина эгээл түрүүлэн тобшо харюунуудыг редакциядаманай асарһан байна. Зүгөөр хүдөө нютагуудаар ажаһуудаг уншагшаднай мүн лэ зүб харюунуудыг редакциянын адресаар эльгээжэ, конкурсдо эдэбхитэйгээр хабаадаба гэшэ. Тэдэнэй дундаһаа Ахын аймагай Сорог тосхоной Н. А. Цыденовагай, Яруунын

аймагай Ульдэргэһөө Б.Х. Санжижаповагай, Хэжэнгын аймагай Могсохонһоо Г. О. Цыреннамжиловагай, Захааминһаа Х. Дампиловагай, Л. Будаевагай, Улаан-Үдэдэ ажаһуугша Д. Жимбеевагай харюунууд зүб байба. Хүдөө нютагуудай уншагшадтай тала хаража, саашадаа викторинын дүнгүүд бүхы бэшэгүүдэй ерэнэнэй һүүлээр согсологдохо.

Түрүүшын викторины зүб харюунууд:

- 1) эрын 9 эрдэм—урал барилдаха, һээр шаа агнаха, морёор уридаа һур харбаха, шүдэр томо найман гүрлөө мин гүрэхэ, дарха хэхэ;
- 2) Агваан Доржиев наһатайдаа лама боло гэжэ Түбэдэй Гомдон дас ошоһон юм;
- 3) Петр Бадмаевай бур нэрэнь Жамсаран. Тэр үнэн алдартта шажант хүн байһан юм.

АНХАРАГТЫ: КОНКУРС

"Акустика-96" гэһэн гитарна дуунай конкурс ноябрийн 7-һоо эхилхэнь. Өөрын дуу зохёдог, гитара дээрэ наададаг, дууладаг хүнүүд, өөрыгөө харуулха, хүн зониишыг хараха, бэлиг шадабаряараа туршалсаха арга бии болоод байна. Ноябрьн 7-до БГУ-гай актова зал соо үдэрэй 4 сахнаа шэлэлгын шата эхилэ.

Хүгжэм дуунда дуртайшуул ноябрийн 5 брлотор хабаадаха тухайгаа мэдүүлгэ (заявка) үгэхэ ёһотой. Асуудалнуудай гарбал, 2-43-29 гэһэн телефоноор хандагты.

ГИТАРА—ямар гайхалтай инструмент гэшэб! XIII зуун жам Испанида бии болоһон, харин XVIII зуун жэдэ манай Росс гүрэндэ үргэнөөр дэлгэрһэн энэ инструмент түрэлэйн боло лютни, цитрэ, орфариона, пандора, лирэ ба кифарын эгээн ханшанар шэнжнүүдынь шэнжээжэ абаа һэн ха. Түрүүн гитара тухай хүбшэргэйтэй байһан түүхэтэй, һүүлээрнь ород арфист Андрей Сихра энэ гитарын үндэһэн дээрэ зургаан хүбшэргэйтэй гитара зохёон бүтээгээ. Долоон хүбшэргэйтэй гитара тухай ямар дуун зохёогдонхойб! Мүнөө хүрэтэр энэ инструмент хүнэй зүр

"МҮНГЭН ХҮБШЭРГЭЙ"

татама хүгжэм аялгаяа зэдэлүүлхээр... Үсөөн лэ найр наадан, хойрын аяншалга гитарагүйгөөр үнгэрдэг. Энэ инструменти залуушуудай дура булаһанниг гайхалтай бэшэ даа.

Һаяхан Буряадай хүдөө ажахын академиин дэргэдэ "Мүнгэн хүбшэргэй" гэһэн гитарна дуунай конкурс үнгэртэгдөө.

Академиин студклубай гэшүүд энэ конкурсдо жэл бүт үнгэртэдэг байһаниин ехэ һайшаалтай. Энэ жэлэй конкурста табан факультэдэй оюутад хабаадаа. Хэзээдэшыг мүнхэ ий дуранда, сэдхэл зүрхыень эзэлһэн басагандаа зориулан ходо дуугаар хүдөө ажахыг оньһожоруулгын факультэдэй 413 бүлэ оюутан Баир Ангархаев конкурс нээбэ. Удаань монгол ба буряа хэлэн дээрэ Жаргал Бадмаев дуунуудаа хангиурдажа, халуу алыг ташалганда хүртөө.

Хүдөө ажахыг оньһожоруулгын факультэдэй оюутадай ба шадабарияа харуулжа дүүргэһэнэй удаа агрономическэ факультэдэй оюутад аялга дуугаараа сугларагшадые баясуу эхилээ бэлэй. Эндэ Туяна Надмитова Чингис Санжиев хоёр гүйсэдхэһэн "Сэлгэ һүнил газар", "Хун шубууд" гэһэн дуунууд гитарын хүгжэм доро яагаа хүнэй сэдхэл уярмаар зэдэлүүл гэшэб! Конкурсын айлшан, гитарист-виртуоз Виктор Куржумовай тайзан дээрэ гаража, уран бэлигэз сугларагшад бэлэг барихадань, алыг ташалга удаан замхаагүй һэн.

Шагнажа хуухада, солгёон, залитай залуу наһанайт эршэтэйгээр эбхэрэн байгаа долгин дээрэ ябаһан залуу үгэмн дуунууд соогоо ажабайдалыг алышыг талаһаань зураглагшад оролдону. Уйдхартай, гунигтайшыг, хүсэл эрмэлзэл нэмээһэн дуран тухай, зол жаргал, түрэл тоонто, хани нүхэд, эжы тухайгаа, мүн мүнөө үеын мэдээжэ эстрада дуунууд мүнхэ хүбшэргэйтэй гитарын дэмжэлгэ доро энэ үдэшэ олоор зэдэлүүлһэн.

Иимэ бэлиг шадабаритай оюутад сооһоо эгээн бэрхыень шада абахань жюрид гэшүүдтэ тон хүндэ байгаа ёһотой. Тиигэшыг факультэдэй дунда ветеринарно-медицинскэ факультэдэ оюутад түрүү һуурида гаража, гитара бэлэг абаба. 2-дохи һуурида хүдөө ажахыг оньһожоруулгын факультет, 3-дахи һуурида агрономическэ факультет. Экономическэ ба зооинженерскэ факультэдэй оюутад удаадахи һуури эзэлбэ. Бусад оюутад сооһоо Баатар Мангатаев, Жаргал Бадмаев, Баяр Жигжитов гэгшэд жюри тэмдэглэжэ, гарай бэлэгүүдыг барюулба. Гансашыг онгоно ябахадань бэшэ, харин саашадаашыг, үргэн уужам Буряад оронкы алышыг захад мэрэгжэлээрэ ажаллахадаа, түрэл дээдэ хургуули эндэ үнгэрһэн нонин үдэшэнүүдыг дурсан, хэдышыг хүндэ сэдхэ тохёолдоо һаа, энэл дорюун зандаа аялга дуугаа зэдэлүүлжэ ябаһай гэжэ ханагдана.

Д. ПИДУЕВА,

БГУ-гай 5-дахи курсын оюутан.

Буряадай залуу уран зохёолшодой XVII конференцидэ хабаадагшадта үгэ

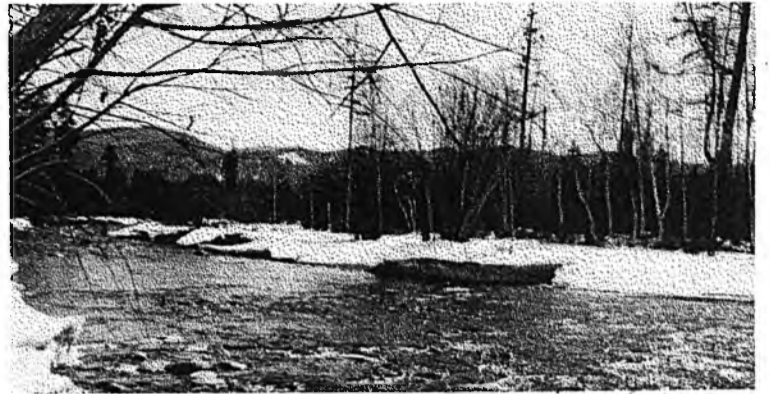
ДУУНАЙМ ЭХИН БУРЬЯЛАД...

П.А.Ж.У.Л.В.А.Т.Ж.Ы:

Амгалан БУДАЕВ

Амгалан Будаев Захааминай аймагай Утаата нютагай Бэлшэр нууринда малшан айлай бүлэдэ 1979 ондо түрэнэн юм. Гурбатайдаа Бэлшэр нютагтаа хүлэг мориндо мордоод, гүйлгэхэ болоһониинь гайхалтай. Нургуулиин наһанһаа шүлэг, дуунуудые ба үльгэр домог, шог ёгто расказуудые бэшэдэг. 1994 онһоо аймагта үнгэргэгдэһэн бүхы конкурс, олимпиадануудта хабаадажа, эрхим түрүү нуури эзэлһэн байна. 1996 оной мартын 27-28-да Улаан-Үдэ хотодо үнгэргэгдэһэн олимпиадада түрүү нуури эзэлжэ, Буряадай гүрэнэй университетэй буряад хэлэ бэшэгэй факультетэй оюутан болоһон юм. Захааминһаа гараһан мэдээжэ позүүд Амгалан Будаевай туршалгануудые тэмдэглэжэ, ехэ тунһатай зүбшэл үгэһэн, дэмжэһэн байна. Бэшэһэн шүлэгүүдынь аймагай газетэдэ хэдэн дахин хэблэгдээ. Хэблэгдэһэн зохёолнуудыа суглуулжа, "Мүнхэ сагаан харьдагтай минии нютаг Утаата" гэжэ ном болгон соголоод, барлан гаргаха хүсэлтэй. Амгалан Будаевай хэдэн зохёолнуудые танай анхарада дурадханабди.

"ТЭРШЭЭ ТҮРГЭН АХЫН ГОЛ..."

Уянга

МҮНХЭ САГААН ХАРЬДАГНИ

Үбэлэй саһаар будархада, Үндэр харьдагни бууралтана. Сагаан даха хэдэржэ, Сахуур мунгэндэл яларна. Сэлмэгш, бүрхэгш үглөөгүүр Сэнгэжэ ябаханда, гоёл даал Сэбэр саһа нэмэрһэн Сэнтэһэн модод гоёл даал Хабарай нэбшээн үлээжэ, Хадын нюруу эрээлээ,

Мүнхэ сагаан харьдагым Мүнгэн малгай соохорлоо. Урихан хабарай эрхэндэ, Ургы сэсэгэй найханда, Уяран баясана сэдхэлни, Уянгалан дуулана зүрхэмни. Зунай сэлмэг сагта Зуладаал харьдагни толорно, Мэндэшэлһэн наранай элшээр Мүнхэ харьдагни гэрэлтэнэ.

Үрхигэр хара үүлэдэй Үгсэн, нубарин ошоходо, Сагаан манан дэгдэжэ, Сагаарна мүнхэ харьдагни! Алтан шаргал наранай Айлшалан нютагтам ерэхэдэ, Аялан шубуудай мордоходо, Сэдхэлдэм гуниг түрэдэг. Мүнхэ сагаан харьдагни Мүнгэн дэгэлээ үмдэхэл. Сагаан саһанда хушагдажа, Сая жэлнүүдтэ суурхахал.

ХҮСЭЛ

Эмниг мори нургажа, Эмээлэн тэрэнээ унаад, Энэ дэлхэе тойрон, Эрээд ерэхэ хүсэлтэйб. Малагар сагаан харьдагтаа "Мэндэ" гэжэ энээгээд, Мүнгэн аршаанһаань хүртэжэ, Мүнхэржэ нууха хүсэлтэйб. Хонгор энэ юртэмсые Ходоро нэгэтэ хараад, Хүн зонийн нуудалые Хүрэнһөөр ойлгохо хүсэлтэйб. 1995 он.

НАМАР

Хүхын аялга үнгэржэ, Хүбшэ тайга шарлаба. Алтан найхан намар Айлшалан нютагтам ерээ. Алим жэмэс эдээшээд, Амтата хоол гаранхай. Алта энэ дайдамнай Алтан дэгэлээ үмдэнхэй. Намарай дулаан наран Налгай дээрэм шарана. Хүбэн сагаан үүлэд Хүхэ тэнгэрээр субана. Баян намарай байһанда Багахан хүүгэд хүхижэ, Жаахан хөөрхэн гарнуудаараа Жэмэс яаран түүнэд. 1994 он.

НҮХЭРНИ

Залитай эдир ябахандаа Зулгы наадаһан нүхэрөө Уяран нэгэтэ нуухандаа Ухаандаа ханаад, баярланаб. Бага наһан гоё даа... Бадма-лэнхобото нугаараа Багадаа сэнгэһэнэ ханахадаа, Баярлаад, зүрхэмни шэмшэрнэ. Алтан найхан дэлхэйдэ Арбанхан найман наһандаа Арбан нүхэртэй ябаһан Алтанһааш сэнтэйл ха даа. Булад номгон нүхэрни, Бага наһанай ханилши, Баяраа мэдүүлхэ гэгэбэ, Багахан шүлэгөө зоржулбаб.

Балшар найхан наһаншнн. Баглаа сэсэгтэл гоёл нэн. Буурал сагаан толгойтой Булад үбгэн болоорой. Үрэ хүүгэд олонтой Үбгэржэ үтэлжэ ябахандаа, Залуу наһанайнгаа золье Зугаалжа ходо нуугаарай. Үбгэн буурал болоходоо, Үбгэрөөб гэжэ бү уяраарай. Үнгэрһэн сагай ябадалые Үльгэртэл адли хөөрөөрэй. Намарай шубуудай бусаанда Зүрхэмни шэмшэрэн уярна. Залуу наһан найхан лэ, Зула шэнги сэбэр даа. 1996 он.

Арадай аман зохёолшоо

ШОГ ДУУН

Азаргаар олон адуунһааш Абаашхаяа ерээгүйб. Аяла Дулмын уриһанда Айлшалжа ерээ нэм.

Хусаар олон хонинһоош Хулуухаяа ерээгүйб, Хонгёо Дулмын уриһанда Хонхоёо ерээ нэм.

ТААБАРИ

Үндэр дээрин үргөөнтэй, Үбгэн барбагар баабайтай, Яһан хабшаг эжытэй,

Юбуу сагаан хүбүүтэй. (намар)

ТООЛОХОГҮЙШ

(дуун)

Олон ондоо нюусые Олоод, таажа болохош. Огторгойн ялагар мүшэдые Оножо бүгэдынь тоолохогүйш. Онсо хүндэ даабари

Оролдон дүүргэжэ шадахаш. Орой дээрэхи үнээс Огтолон тооложо шадахагүйш. (А. Будаевай суглуулбарихаа).

Нютагай магтаал

УРДЫН ЗАНШАЛ АЛДААГҮЙ УУЖАМ МИНИИ УТААТА

Захааминай харьдаг уулын сагаан далаар ая гангаар анхилһан агаартай Утаата, Далахай нютагуудта хүрөөд, урдын ёһо заншалай гуримаар Ябаагүй болбол, бүдүүн томо нударгаһаа, шиидам, хабшалгаһаашые хүртэхэ, ташуурайшые амтые Хүртэжэ болохот. Утаатын, Оронгодой, Тутхалта хүдөө нютагуудай малша буряад юрын айлда хүрэхэт, "Амар сайн! Орыт, дээшээ нуугыт, сай барилт, айлшан", —гээд таниие угтахал гэрэй эзэн. Харин сайн дээжэ барингүй, гаража ошоо болбол, гэрэй эзэниие хүндэлөөгүйдэ тоологдохо заншал би. Энээн тухай мэдээжэ поэт Арсалан Жамбалон иигэжэ бэшэһэн юм:

Малша буряад юрын айлда хүрэхэт, Магад, хэрэггэ бүтэрһээр яарахат. "Орыт, сай барилт", —гээд таниие Оостой үгөөр эзэн гэртээ урихал. Айлда хүрөөд, оронгүй ошодог гурим Анха урданышые байгаагүйл эндэ. Арад зоний заншал мэдэхгүй зарим Арсагад: Энэнь таагүйл эзэн хүндэ... Булаг, аршаанаар, байса, хада уулаар баян

Оронгодой, Тутхалта нютагуудта малша айлда хүрэхэдэмнай, хони, үхэр, адуу гаргаад байба гэе. Мэндэшэлжэ, юрөөл хэлээд, гэртэ орожо, шанагдаһан мяханһаа ама хүрэнгүй гарабал, гэрэй эзэниие ба тэрэ гэр бүлынхидые хүндэлөөгүй ушар гэжэ тоологдодог юм. Энэ хүндэ сагта айлда ороһон хүниие юугээр хүндэлхэ юм гээд гэмэрхэ зон олдохо магад. Иймэ сагта эдээлхээ, сайлахаяа зориута ерэдэг, ходоодо үлэн хоһон ябадаг гэжэ зарим хатуушуул шоо үзэжшые магадгүй. Хүн нэгэ ерэхэ сайлабал, үдэртөө арба сайлажа байхагүйл гэжэ ойлгодоггүй юм гү? Хүн айлда орохоодо, сайлахаяа ерэнгүй, хэрэггэл бүтээхээ ерэнэ. Хэдышые хүндэ сагай боложо байгаа наа, нютагайхидни ёһо заншалайнгаа хүндэмүүшэ гуримые орхингүй, дээшэн үргэжэ байдаг. Манай нютагта хүниие хүндэлэнгүй гаргабал, ехэ үгэл гэдэг. Урдын заншал алдаагүй уужам Утаатаһаа жэшээ абахыетнай хүсэһэнэ! Үбгэд хүгшэдэй нургаалаар үнэн харгы олохыетнай эдир үетэндөө юрөөнэб!

Түнхэн, Монгол, Тува, Эрхүү мого дүрбэнэй тэгэндэ оршодог үндэр хада хабсагайнуудтай, ариун сэбэр агаартай, аршаантай тунгалаг уһа голнуудтай, ан гүрөөлнүүдээр, ашагта малтамалнуудадар баян аглаг байса. Аха минии тоонто юм. "Жэлнай хабарһаа эхилдэг", гээд нэгэ уран зохёолшо номоо нэрлэһэн байдаг. Энэ сагта Аха нютагайминн байгаали үшөөшые гоё шэнгээр үзэгдэдэг. Эртын хабар: хада майланууд, харьдаг уулануудай саһан үшөө хайлажа дууһагүй, гол горходой мүльһэн үшөө унаагүй... Үдэр бүри наран шангадажа, хүни богони болоно. Янза бүрийн шубууд гоё дуугаа дуулажа, ой соогуур ябаханда, үбэлэйхидые шуугатай болоһон шэнги. Бамбагар хүүлтэй хэрмэн дулаахан наранда игаажа, модоной гэшүүһэн дээрэ нууна. Бүхэли үбэлдөө дулаахан эшээн соогоо хэбтэһэн тайгын эзэн-баабгай унгарихаа бодожо, эдэ хоол бэдэрнэ... Үлэнхэ шоно хаанашыеб уйдхартайгаар уляадхина, тийхэдэнь үнэгэн танилшы тээ наанань хусажа харюусана. Хээрэ ябаад тугаллажархиһан харлагуудай, унагалжархиһан адуунай хаг тоншожо, хирээнууд хэдыдэхи үдэрөө гэдэһэ садхалан ябана. Байсын доогуурхи адха шулуун соо түхээрэгдэһэн нүхэн сооһоонь булганшые булгайдаг болоо. Томо боложо үрээгүй хоёр гүлгэдынь эхынгээ хойноһоо алтан дэлхэй амисхал абан гүйдэнэ. Арбагар эбэрнүүдтэй хандагай наратай үдэрнүүдтэ нёдондохиха хагда шэмхэлжэ, бута соохи шалбааһаа уһа уудаг болобо. Сагаан зандаа үлэшэһэн хурдан хүлүүдтэй шандаган хари нюдэдһөө хоргодохом гэгэндэл, саһанай хайлаагүй газараар, уулануудай боорёр гүйдэг болоо, хүнэй байрада үбэлэйхидөө адли дүтэлхээ айдаһаниинь хүрэнэ ёһотой. Миисгйдэ адли мэхэтэй шэлүүһэн модод дээгүүр марьян гүлүнэ, хаанашыеб һойр хуугайһа, тошшуул торшогоноһоор, ажалаа эхиабэ хэбэртэй.

Тийгһээр яһаар байтар уһа голнууд гэдэжэ, зүлдэ ногоон ургашаха. Газар дэлхэй ургы сээсгүүдээр бүрхөөгдэхэ. Түрүүшын бороогой ороходо, амитадые, хүнүүдые баярладаг. Иймэ бороогой һүүлдэ үбэлэйнгөө хирэ даһаа халаһан мэтэ сэбэрээр хада хабсагайнууд харагдаха, һаял ногооржо байһан ой тоорогоо гүбжэрхидэндэл үзэгдэхэ. Энэ халада минии тоонто хээзэ хээзэнэйхилээ гоё юм.

Гэбэшые, зундаа Аха нютаг үшөө гоё байдаг. Манай нютагаар Дондок Улзытуев аяншалан ябахандаа, байгаалиинь хаража баясаад, иигэжэ бэшэһэн юм: ...Алар тэрэ Саянда Алар жэгтэй, шуугатай, Дүмэн дүмэн шагнаа нааш, Түмэн ондоо суурятай. Шэбэнэн хэлэһэн үгэшини Шэнэһэн тужаар эрьехэ, Хабсал соогуур хаагангүй, Хабсал байсаар эрьехэ... Саашань уншахада, гайхалаан шүлэгшэ бэшэһэн:

Ногоон зээрэг горхогойни, Ногоон долгөөр сүршүүлжэ һаруул сагаан харьдагийн Сахуур шулуу суглуулжа, Дүүлиин, дүүлиин ябаһанаа Дуулангүйгөөр гарахаалби? Дуррам торгон дайдыень, Дуулангүйгөөр ябахалби? Үнэхөөрөшые, Аха нютагта ошоһон хүн үзэсхэлэнтэ гоё

Попсон ГЕРГЕНОВЭЙ зураг

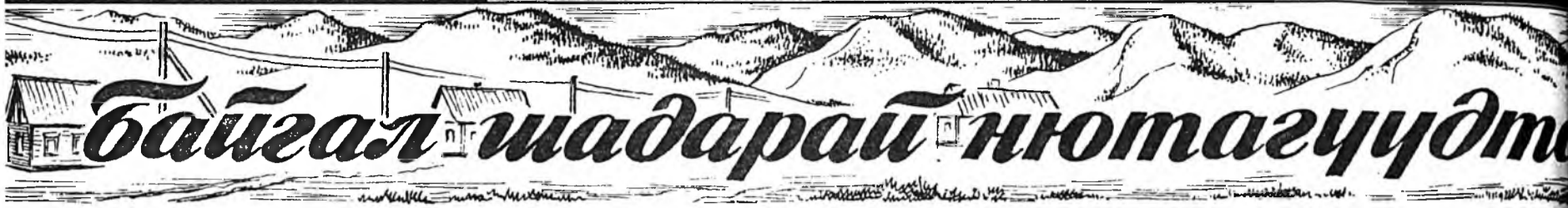
байгааларнь һонирхон баясажа, гайхан гоёшоогоод, дахинаа тишээ ошохоёо заатагүй һанаха байха. Мэдээжэ поэдшые өөрынгөө шүлэг соо тийгэжэ бэшэһэн байдаг. Хэн нэгэний "серпантин" харгыгаар Шагайн дабаа дабажа, эгсэ ташалуурнуудые гаталан ябаханда айжа, бурхандаа зальбардагын, нюуса бэшэ—түрүүшынхээ ошоһон хүндэ аймагтай байһаниинь гайхалгүй. "Харин бидэ даһан зон, юунтээшые айдаггүйбди, ошохо бүрээ Саяан хангайнгаа хада хабсагайнуудта үшөө ехээр дурладагбди", —гээд ахаархын омогорхохо байха.

Энэ найхан шотагтамнай хада хабсагайнууд, ан гүрөөлнүүдһээ гадуур, ашагта малтамалууд, үнэтэ ургамалнуудшые үсөөн бэшэ. Тэндэ мүнөө суутай болоһон "алтан үндэһэн" сээсгэлэдэг, зэрлиг һонгинын ургажа нуухыень хабсагайда харахат. Янза бүрийн хархяаг, жэмсүүдыень түүжэ, ой тайгаар сэнгэжэ ябаханда хэды гоё гэшэб!

Сууда гараһан графит Аха нютагта би юм. Малтамалуудые бэдэрээшд алтан шулуу оложо, мүнөө намарта шотагта алташадай томо нууриин баригданхай. Нефридээрн хэгдэһэн гоё зүүдхэлнүүдые олон эхээрнүүдэй зүүдэг болоһониинь мэдээжэ. Аха нютагайминн ургамал, үбһэ ногоон ехэ үржэлтэй, хүсэтэй юм. Тиймэһээ тэндэхи үнээдэй хүн тон үдхэн, малайш мяхан ехэ амтатай байдаг гэгсэгшэ.

Тогтодомни харлагуудые үдэхэдэ. Тэдэ дан томо бэшэшые наа, үдхэн хүтэй, эдээлээ үбһэ, дулаахан дал эридэггүй. Үбэлдөө хада харьдагуудад зэрлиг ангуудтал бэлшээ хөөлөөшэ шадалтай. Тиймэһээ шотагайминн байгаалида тааруу, хүдөө ажахыдыше нилээд олзотой юм. Мүльһэн дээрэ хальтирдаггүй хурса туруутай, томо найхан бээтэй хайнагуудые харлаг ба нютагай үүдэрэй үнээдһээ түлүүлжэ үдэхэдэ. ...Үзэсхэлэн найхан нютаг хаража, тэрээндэ дурлаһан Дондок Улзытуев бэшэһэн байгша: Булаша болохо Саянаа Бусажа хүрэхэ золгүй наа, Манхан ехэ хормойдош, Манан болоод тууужам. һүүдэр бүглүү тайгадан, Шүүдэр болоод унуужам, Баатар агуу сээжэнгэнь, Лагар болоод оруужам. Нээрээшые, зунай сагта үдэр бүри шахуу уула майлануудай хормойгоор унадаг үдхэн манан соо, тайгын шүүдэр соо, гал сахилгаантай түргэн аадар соо нютагтамни дурлаһан шүлэшын багаханшые хубинь, магад, байгаа аалам?..

Баир БАЛДАНОВ. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ахага хабар. Ю. АВАЧЕВОЙ фото.

Ц. Сампиловой нэрэмжэтэ уран найханай музей соо Буряадай искусствын габыята ажал ябуулагша, арадай уран зурааша Максим Балсанович Эрдынеевэй выставкэ түрүүшынхээ үнгэргэгдэбэ.

Выставкэ баяр ёһололой оршон байдалда нээгдээ. Буряадай соёлой министрэй орлогшо А. С. Пискунов, Россин уран зураашадай холбооной гэшүүн А. В. Тумахани, Буряадай Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ Б. С. Дугаров, Буряадай үндэһэн соёлой эблэлэй зүгһөө Д.-Н. Д. Дугаров амаршалгын үрээлэй найхан үгшүүдые хэлээ, ажадань үндэр сэгнэлтэ үгөө.

Максим Эрдынеев Сэлэнгын аймагай Хониной-Нуга нотагта 1936 ондо түрэнэн юм. Балшар бага наһандаа хүгшэн эжынгээ модоор халбага, аяга, бусад гэртэ

заабаринуудые Максим Эрдынеев зүрхэ сэдхэхэдээ хадуун абahan байха юм.

Уран нарин мүнгэн бүтээлнүүдые ба һиихэнүүдые һиилэжэ, урданай уран дарханай зүйлнүүдтэ өөрын зохёон шэнэ түхэл маяг оруулжа шадаа юм. Улаан-Үдэһөө 11 мөдоной зайда оршодог һууринда эдир уран гартайшуулые суглуулжа, арадайнгаа уран бэлигтэ һургаһан гэшэ. Мүнөө тэрэниинь арад зоной дунда "урлагшадай һуурин" гэжэ нэрэтэй болонхой. Гадна ЛВРЗ-гэй соёлой байшан, хотын бусад мэдээжэ байшанууд М. Б. Эрдынеевэй бүтээлнүүдээр, зурагаар

ҺУРГУУЛИМНАЙ - СЭДЬХЭЛЭЙ ХҮРДЭ

Манай Доодо-Ивалгын һургуули 1993 оной һуралсалы эхинһээ буряад дунда һургуули болоһон юм. Тиймэһээ буряад арад зоной хэлэ, литература, түүхэ, уг гарбал, ёһо заншлыг судалнабди. һургуулимнай онсо өөрын шэнжэтэй - этноэкологическа шэглэлтэй юм.

Һурагша бүхэн хаанашье, хэзээшье уг гарбалынгаа, түүхэ һургуулингаа нэрэ хухаалангүй, нарин нягтаар абажа ябахые захидагбди. Манай һургуули дүүргэгшэд ажабайдалай болон ажалай бүхы бэрхшээлнүүдые дабахаар бэлэн байхые һурганабди. Сэсэн, гүнзэгы удхатай буряад арад зоной тэбүүн һургаал дэлгэрүүлэнбди. Буддын шажанай философи судалнабди.

Буряадай арадай уран зохёолшо Ц. А. Жимбиевтэй сүтгэ үхибүүдэй түб байгуулагдажа эхилэнхэй.

Хүндэ хүшэр сагай ерэхэдэ, 30 гектар газартай, эбэртэ болон малтай болообди. Юуб гэхэдэ, энэмнай һургуулин столовой эхэхэн туһа хүргэнэ бшуу. һургуулимнай 75 жэлэй һайндэрые октябрийн 25-най үдэр тэмдэглээ. һайндэрые утгуулан, марафон үнгэргөөбди.

Һуралсалай болон хүмүүжүүлгын хүдэлмэри дэлэсэтэйгэе ябуулагдаа. Энэ хэрэгтэ багшанар болон һурагшаднай тэбүүн эдэбхитэйгээр хабаадаа. һайндэртэ зорюулагдаһан спорты мурсысоонүүд, кросс, уран найханай харалгын конкурсы үнгэргэгдөө, уулзалганууд эмхидхэгдээ.

Бидэнэр буряад һургуули байһандаа "Буряад үнэн" газетэй ажаллаха аргагүйбди. Бидэнэр, доодо-ивалгынхид, "Буряад үнэн" газетэ захиабди гэжэ буряад угсаатанда хандаашье йэмди.

Мүнөө жэлэй декабрь һарада "Буряад үнэн" газетын 75 жэлэй ойн һайндэр үнгэргэгдэхэн. Энэ түүхэтэ һайндэрые утгуулан, хэды хүндэ байдалда байбашье, манай һургуулин багшанар "Буряад үнэн" газетэдэ захил хэбэ. Энэ хэрэгтэ һургуулин буряад хэлэ болон литературыын багша Индиг Цыреновна Михайлова ехэ үүсхэл гаргаа.

Хүндэтэ багшанар! Ялажашье арга шадалаа оложо, "Буряад үнэн" газетэдэ һара соошье, кварталдашье өөрэгүй захи хэхээс булта оролдоё!

Г. ДУГАРОВ

Доодо-Ивалгын дунда һургуулин директоры
Россин һургуулин габыята багш

Хурамхаанһаа мэдээсээнэ

БАЙРА БАЙДАЛЫНЬ ТААРАМА

Аяар 50 жэлэй саадтаа Саранхур тосхондохин һургуулин дэргэдэ интернат байгуулагдаһан юм.

Тус байрада холын отара, гүүртэнүүдтэ хүдэлдэг хонишод, малшадай, мүн Элһэн тосхондо ажаһуугшадай хүбүүд, басагад Ленинэй нэрэмжэтэ колхозойнгоо түб һууриндахи долоон жэлэй һургуулида ерэжэ һурахадаа байрладаг һэн.

Түрүүшээр интернатта байгшад өөрын унтари хэбтэри асардаг бэлэй. һүүдээрнэ, 50-яад онуудаар матрац, простыни, хүнжэл гэхэ мэтые һургуули абаа һэн.

Барханда дунда һургуулин нээгдэхэдэ, интернатта байха хүбүүд, басагадан тоо бүри олон болоо.

Интернаттай байрые һайжаруулха хэрэгтэ колхозой түрүүлэгшээр Г. Д. Э. Дамбаев, Х. А. Бадмаев, Ж. Ж. Жалсараев, В. Д. Цыренов гэгшэд ехэ оролдоого, эдэбхи гаргаһан юм. Ажахын мүнөөнэй түрүүлэгшэ Б. Д. Бадмаев һургуулиа мүн лэ дэмжэдэг заншалтай.

Һургуулин директорынүүд А. С.

Семенов, В. Б. Доржиев гэгшэ интернаттай материална баазы бэхжүүлэн, баяжуулан байртай дэргэдэхи интернат байр байдалаараа мүнөө сагта яһалабар

Олон жэлэй туршда тэбүүн интернаттай хамаг хүдэлмэри Б. Ухинович Раднаев хүтэлбэрлэе ябуулна. Байра байдалые һайжаруулха, эдэ хоолоор хангалта талаар ехэ юумэ хэзэ гэгшэ тэмдэглэлтэй. Б. У. Раднаев биеэ мөргөжэлтэй багша юм. Тиймэһээ һургуулингаа газажы тусга галмайда хартаабха, капуста, бусад газарта ургамал һуулаха хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадаһаар мүнөө жэл мүн лэ муу бэшэ урлаг хурагдаһан байна.

Тиймэһээ холын гүүртэ хүдэлдэг малшадтай үхибүүд ажаһуу бэрхэнүүд гэшээ ааб даа. Хэлдэ даабари саг соонь аүүргэе Ажабайдалай бээе даһан үгшэ харгыда гарахадаа, интернаттай үхибүүд хүн зонтой харилсалта эбтэй эетэй ябадаг заншалтай.

Г. БАДМАЕВ

УРАН БҮТЭЭЛНҮҮДЭЙНЬ

Репортаж

УЯРМА ШЭДИ

хэрэгтэй амһарта дархалхадань, ехэл һонирхожо харадаг байгаа. Тийхэдэл юрын бүтээлнүүдые хэжэ эхилээ. Ехэ болоходоо, тонограф мэргэжэлтэдэй һургуули дүүргээ. Оронойнгоо олон нотагуудаар ажалаараа ябахандаа, нютагай үндэр наһатай, түрүү уран дархашуултай уулзажа, дүй дүршлөөрнэ һонирходог бэлэй.

1964 ондо Захааминай аймагай Санага нютагай мэдээжэ уран дархан Гожоголоо Лубсанай басаган Долгор Логиноватай танилсаһан юм. Уран дарханай нарин бүтээлнүүдые һиилэдэг эхэнэрнүүд Буряад ороңдо үсөөн. Долгор Логинова уран гартай бэлигтэйшүүлэй дунда мэдээжэ. Энэ багшын зүбшэл,

шэмэглэгдэнхэй юм.

Выставкэ нээлгын үедэ уран зураашын "Скульптура. Уран дарханай искусство" гэхэн ном худалдаанда табигдаа. Тэрэ үнгэтэ ном соонь Максим Балсановичай Шри-Ланка, Франци, Япон бусад хари олон гүрэнүүдтэ выставкэ табигдажа, үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн бүтээлнүүдын байна.

Хоёр зурагын Третьяковско галерейдэ олоной анхаралда табигданхай.

Уран дарханай 20 жэлэй туршда зохёон бүтээлнүүдын харуулагданхай.

"Илагша", "Юрөөл", "Эжы" гэхэн модоор дархалһан бүтээлнүүдын абаһаар анхарал татаха юм. Элдэб янзын угалзануудаар шэмэглэгдэнхэй буряад эхэнэрэй зүүхэлэнүүд

ехэл найханаар харагдана. Мүнгэн гаһанай шүрын үнгэнүүд гоёхоноор тааруулжа һиилэгдэнхэй...

Максим Балсанович Эрдынеевэй уран бүтээлнүүдые хаража байхада, зүрхэ сэдхэхэдэ уярма найхан мэдэрэл, оморорхол, баяр түрэнэл даа.

Е. ЦЫБЕНОВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ:
выставкэ нээлгын үедэ; Максим Эрдынеев; бүтээлнүүд-һэнэ.

А. МАТВИЕВСКИИН,
М. ШАНТАКОВОЙ
фотонууд.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор А. Л. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННОКОЛЛЕГИЯ: С. Д. РИНЧИНОВ (редакторай орлогшо), Б. М. Ж. БАЛДАНОВ (харюусалгата секретарь), Р. Б. ГАРМАЕВ (Буряад Республикын Президентин ба Правительствын аппарат), Д. Д. СУНДАРОВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад: Г. Х. ДАШЕЕВА, Ц. Ц. ДОНДОГОЙ, С. Д. ОЧИРОВ, Т. В. САМБЯЛОВА, В. И. ЛИИГАЕВ (хэлбэлэй директор).

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ,
Каландаршинин үйсэ, 23, "Буряад үнэн"
газетын редакци.

Газетэ хэлбэлэй 2
хууданан хэмжэтэй.
Индекс 50901.
Хэлэг 4317.

Хэлбэлдэ
тушаагдаһан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн
АО-до газетэ хэлбэлдээ.
Директорийн телефон: 2-40-45.
Б-0079-дэхи номертойгоор
Бүридхэлдэ абтанхай.
Заказ № 7877.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшын - 2-68-08, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариатай - 2-62-62, таһагууд: үншээтэни болон политическэ асуудалшуудаар - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, экономикын - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой болон түүхын - 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, залуушуулай, оюутанай ажабайдалай болон олонитын хүдэлмэрини - 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, мэдээсэлэй болон соносхолой - 2-69-58; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютернай гүбэй - 2-66-76.

"Бурятия" хэлбэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.